

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka

MLUVA ŽÁKŮ ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Language of Primary School Pupils

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Ladislav Janovec, Ph.D.

Autorka diplomové práce: Hana Cmíralová
Heřmaničky 75, Heřmaničky 257 89

Studijní obor: Učitelství VVP pro ZŠ a SŠ, český jazyk a literatura – dějepis

Rok dokončení diplomové práce: 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

Prohlašuji, že odevzdaná elektronická verze DP je identická s její tištěnou podobou.

V Heřmaničkách, dne 17. 6. 2011

Hana Cmíralová

Za odborné vedení diplomové práce děkuji PhDr. Ladislavu Janovcovi, Ph.D. Též bych ráda poděkovala i své rodině za pochopení a trpělivost.

1. Obsah

1. Obsah.....	4
2. Úvod.....	7
3. Obecný výklad o slangu vymezení termínu mluva žáků.....	10
3.1. Definice slangu v odborné literatuře.....	11
3.1.1. Definice slangu u jednotlivých autorů.....	11
3.1.1.1. Václav Ertl.....	11
3.1.1.2. František Oberpfalcer-Jílek.....	12
3.1.1.3. Pavel Trost.....	13
3.1.1.4. Adolf Kellner.....	14
3.1.1.5. František Trávníček.....	15
3.1.1.6. František Cuřín.....	16
3.1.1.7. Jan Chloupek.....	17
3.1.1.8. Václav Křístek.....	18
3.1.1.9. Josef Václav Bečka.....	20
3.1.1.10. Přemysl Hauser.....	21
3.1.1.11. Jaroslav Hubáček.....	22
3.1.1.12. Jaroslav Suk.....	23
3.1.1.13. Alena Jaklová.....	24
3.1.2. Konference o slangu a argotu v Plzni.....	27
3.1.3. Definice slangu ve vybraných českých lingvistických příručkách.....	28
3.1.3.1. Česká mluvnice.....	28
3.1.3.2. Čeština – jazyk a řeč.....	29
3.1.3.3. Encyklopedický slovník češtiny.....	29
3.1.3.4. Příruční mluvnice češtiny.....	30
3.1.4. Definice slangu ve výkladových slovnících.....	31
3.1.4.1. Příruční slovník jazyka českého.....	31
3.1.4.2. Slovník spisovné češtiny.....	31
3.1.4.3. Slovník spisovného jazyka českého.....	31
3.1.4.4. Slovník spisovného jazyka českého pro školu a veřejnost.....	32

3.2. Vymezení termínu mluva žáků.....	33
4. Charakteristika mluvy žáků.....	35
4.1. Nespisovnost.....	35
4.2. Komunikativní funkčnost.....	36
4.3. Hledisko systémovosti.....	36
4.4. Vyjadřování expresivity.....	36
4.5. Popisnost, motivovanost.....	36
4.6. Stupeň „uzavřenosti“ (výjimečnosti) určitého prostředí; jeho stáří, tradice, rychlost rozvoje.....	37
4.7. Věkové a sociální složení příslušníků určitého prostředí.....	37
4.8. Psychické faktory.....	38
5. Nositelé/uživatelé mluvy žáků.....	39
6. Slovní zásoba mluvy žáků.....	41
6.1. Sběr jazykového materiálu a jeho zpracování.....	41
6.2. Analýza mluvy žáků.....	42
6.2.1. Rovina fonetická a fonologická.....	42
6.2.2. Rovina lexikální.....	42
6.2.2.1. Expresivita.....	42
6.2.2.2. Charakteristika slovní zásoby mluvy žáků.....	44
6.2.2.2.1. Názvy vyučovacích předmětů.....	44
6.2.2.2.2. Názvy známek.....	44
6.2.2.2.3. Pojmenování učitelů a učitelek.....	45
6.2.2.2.3.1. Pojmenování učitelů a učitelek podle profese.....	45
6.2.2.2.3.2. Přezdívky učitelů a učitelek.....	45
6.2.2.2.4. Názvy učebních pomůcek a předmětů, vybavení a míst školní budovy.....	47
6.2.2.2.5. Přezdívky spolužáků.....	47
6.2.2.2.6. Jak mluví žáci o svých rodičích.....	50
6.2.2.2.7. Jiná označení a výrazy.....	51
7. Starší zdroje mluvy žáků.....	52
7.1. Argot a slangy.....	52
7.2. Študáci a kantoři.....	54

7.3. O českých slanzích.....	54
7.4. Slovník nespisovné češtiny.....	55
8. Slovníková část.....	57
8.1. Charakteristika slovníku.....	57
8.2. Struktura slovníku.....	57
8.3. Slovník mluvy žáků.....	59
9. Závěr.....	125
10. Prostudované knihy a časopisy.....	128
11. Internetové zdroje.....	131
12. Resumé.....	132
13. Summary.....	133
14. Klíčová slova.....	134

2. Úvod

Předkládaná diplomová práce navazuje na práci ročníkovou, kterou jsme odevzdali v dubnu roku 2008 před plněním souborné odborné zkoušky z českého jazyka a literatury. Téma mluvy žáků základní školy nás zaujalo natolik, že jsme se rozhodli ročníkovou práci rozšířit a věnovat se mu důkladněji.

Školní jazykový výzkum má v dějinách české lingvistiky dlouholetou tradici – od počátku 70. let se objevuje řada prací, v nichž je mluva školní mládeže alespoň dílčím tématem, např. Městská mluva v Brandýse nad Labem (Brabcová, 1973), Frekvence hlavních hláskoslovných znaků v mluvě pražské mládeže (Jančák, 1974), Běžně mluvený jazyk (městská mluva) města Přelouče (Dejmek, 1976) a další. V těchto pracích věnovaných mluvě města je mluva žáků zmiňovaná pouze okrajově, výzkumy, jež by odrážely mluvu žáků odděleně, v podstatě nejsou. Proto jsme si jako předmět zkoumání vybrali mluvu žáků (též žákovskou mluvu). Podle našeho názoru jí není v současné době věnována odpovídající pozornost.

Tato diplomové práce zaznamenává a charakterizuje slovní zásobu mluvy žáků základní školy. Všímá si především specifík vyplývajících z povahy prostředí, v němž se uživatelé této mluvy pohybují, a z postoje, jenž zaujímají vzhledem ke světu kolem sebe. Vycházíme z předpokladu, že mluva žáků základní školy obsahuje široké spektrum specifických jazykových prostředků celonárodního jazyka, kterých užívají žáci zejména v prostředí školy. Předpokládáme rovněž, že tato specifická jazyková vyjádření budou motivována především odlišným postojem mladých k životu a ke světu; dále že se v nashromážděném materiálu projeví bohaté využití expresivity (zde kromě výrazů neutrálních a citově kladných předpokládáme využívání i výrazů hanlivých, pejorativních).

Práce si též všímá, zda se obsah žákovské mluvy vyvíjí – zda některá slova a slovní spojení zůstávají stabilní či vznikají pojmenování nová. Proměnu obsahu žákovské mluvy se snažíme popsat na základě prostudování starších zdrojů mluvy žáků. Předpokládáme, že vzhledem k omezené časové platnosti žákovského výraziva bude mluva žáků značně variabilní. Tento náš předpoklad vychází z toho, že školní prostředí je proměnlivé co do svého složení (starší žáci z něho odcházejí, noví přicházejí). Přirozeně tak musí mluva žáků obsahovat nejen

značnou vrstvu tradičního výraziva přijímaného mladšími od starších, ale musí též obsahovat vyjádření, která se přestávají používat a která se naopak objevují jako nová.

Práce je členěna do šesti hlavních kapitol: obecný výklad o slangu a vymezení termínu mluva žáků, charakteristika mluvy žáků, charakteristika jejich nositelů, slovní zásoba mluvy žáků (zahrnuje sběr materiálu a jeho zpracování včetně analýzy mluvy žáků), starší zdroje mluvy žáků a slovníková část.

Protože řada autorů řadí mluvu žáků pod termín slang, v obecném výkladu hovoříme o definici slangu, vysvětlujeme podmínky jeho vzniku a zařazení v systému jazyka. Vycházíme z odborných monografií věnovaných buď přímo slangu, nebo zaměřených na obecné výklady o vrstvách slovní zásoby češtiny, dále též z různých statí zabývajících se slangovou problematikou ve sbornících a jazykovědných časopisech. Vzhledem k tomu, že skoro každý z autorů slang vymezuje jiným způsobem v užším či širším slova smyslu, je nutné dosavadní terminologii zhodnotit a vyřešit, zda mluva žáků je, či není slangem.

Dále se v práci zaměřujeme na konkrétní vymezení termínu mluva žáků. Skupina žáků nesplňuje zcela charakteristiky slangové skupiny, proto upřednostňujeme termín mluva žáků. Tato skupina není úplně uzavřená, ale ani ne plně otevřená, má spíš specifické charakteristiky jako věk apod.

V další kapitole se věnujeme charakteristice mluvy žáků. Na vzniku, užívání a rozvíjení této mluvy se podílejí jazykové a mimojazykové faktory, které fungují též u slangu. Vycházíme z práce Jaroslava Hubáčka (1981), ve které jsou tyto faktory u slangu detailně popsány. Hubáčkovu charakteristiku konfrontujeme s námi získaným materiálem a školním prostředím. V charakteristice uživatelů žákovské mluvy si všímáme zejména vztahu žáků ke školnímu prostředí a škole obecně, dále objasňujeme jeden ze zásadních konstitučních prvků mluvy žáků, kterým je generační postoj.

Ve školním prostředí jsme provedli výzkum formou dotazníků a řízených rozhovorů. Tento postup sběru materiálu jsme zvolili jednak proto, že jejich prostřednictvím bylo možné zjistit velké množství žákovské slovní zásoby, jednak také proto, že dnešní mládeži je bližší odpovídat spíše krátce na jasně formulované otázky, co a jak nazývá. Tímto výzkumem jsme shromáždili dostatečně reprezentativní vzorek žákovské mluvy, na základě kterého jsme mohli sestavit slovník. Mluva žáků je v práci analyzována z fonetické a fonologické a lexikální

roviny. Shromážděný materiál jsme rozdělili do sedmi sémantických okruhů, které jsme blíže charakterizovali.

V kapitole o starších zdrojích mluvy žáků se naše pozornost soustředí na jazykový materiál nasbíraný před několika lety, abychom mohli sledovat rozdíly ve vývoji mluvy žáků.

V další části práce je stručně popsána struktura slovníku pro snazší orientaci v něm, za ní je zařazen samotný slovník mluvy žáků, uspořádaný do osmi okruhů. Ve slovníkové části je též seznam zkratk použitých v jednotlivých heslových odstavcích.

3. Obecný výklad o slangu a vymezení termínu mluva žáků

Vzhledem k tomu, že jsme v předkládané diplomové práci použili termínu mluva a nikoli slang, budeme se nejprve zabývat vymezením termínu slang, vysvětlíme podmínky jeho vzniku a zařazení v systému jazyka. Opírat se budeme o odborné monografie věnované buď přímo slangu, nebo zaměřené na obecné výklady o vrstvách slovní zásoby češtiny, dále též o různé statě zabývající se slangovou problematikou ve sbornících a jazykovědných časopisech. Po tomto obecném výkladu o slangu se věnujeme vymezení termínu mluva žáků pro účely této diplomové práce.

Slang bývá obecně řazen k nespisovným útvarům národního jazyka. „*Poprvé se slovo slang objevilo asi v polovině 18. století v Anglii a označovalo původně jazyk vulgární. Má pravděpodobný původ v anglickém s'language (= něčí jazyk, např. soldier's l. = jazyk, mluva vojáků); sovětský lingvista Makovskij však upozorňuje i na další možnosti výkladu: slovo slang pochází z cikánštiny, norštiny (podle E. Partridga), nebo ze severoanglických dialektů.*“ (Hubáček, 1979, s. 9) Vymezit přesnou a jednoznačnou definici slangu v současné době nelze, neboť problematikou vymezení termínu slang se zabývala řada domácích a zahraničních lingvistů, kteří chápali obsah a rozsah tohoto pojmu různě. „*Při vymezení termínu slang bývá komplikací také skutečnost, že vedle termínu slang existuje celá řada termínů více či méně synonymních (sociální nářečí, společenská nářečí, speciální nářečí, vrstevná nářečí, společenská mluva, pracovní mluva, vrstevná mluva aj.) nebo různými autory různě obsahově diferencovaných.*“ (tamtéž, s. 9)

Nyní se zaměříme na práce některých předních českých lingvistů, na to, jak rozumí termínu slang, jak popisují jeho vztah k ostatním termínům, které se s ním prolínají či shodují.

3.1. Definice slangu v odborné literatuře

3.1.1. Definice slangu u jednotlivých autorů

3.1.1.1. Václav Ertl

Za první vymezení termínu slang v domácí odborné literatuře (viz např. Hubáček 1981) se považuje časopisecký příspěvek českého bohemisty Václava Ertla. (Ertl, 1924, s. 58–60) Ertlův příspěvek reaguje na článek Československý student mluví správně česky (Svoboda, 1924, s. 141–143). V tomto článku zveřejnil Otakar Svoboda ukázkou „bídne“ studentské řeči a s rozhořčením ji odsoudil jako neblahý pozůstatek válečné doby. „*Tehdy nebylo nikomu nic svatého, majetek cizí, čest, život, nic, a čím kdo byl hrubší, tím větší měl naději na vyznamenání.*“ (Svoboda, 1924, s. 142) Ertl se nesnaží ve svém příspěvku tuto mluvu obhajovat či někomu doporučovat, chce pouze objasnit její podstatu a psychologický základ. Upozorňuje na to, že ve Svobodově ukázce není zachycena specifická studentská mluva, nýbrž mluva, kterou používají lidé z různých společenských vrstev po celé Praze. Tuto mluvu označuje Ertl jako argot neboli slang (ztotožňuje tedy argot a slang). „*Slang je způsob řeči, který se rodí v ulicích velkých měst; nenáleží určité vrstvě společenské ani určitému stavu, nýbrž všem, kdo jsou pro něj psychologicky disponováni. Jako jazyk obecný (vulgární) a nářečí, má i slang se spisovnou řečí mnoho společného; ale od řeči obecné (i od dialektu) se liší tím, že se jazyk vulgární vyvíjí přirozeně a bezděčně, kdežto výrazy tvořící podstatu slangu vznikají vědomě a účelně.*“ (Ertl, 1924, s. 59) Přitažlivost slangu spočívá podle Ertla v tom, že umožňuje člověku uplatnit nápad, svobodně se rozvinout. Slang tvoří hlavně proto, aby překvapoval, šokoval či zarážel. Aby dosáhl tohoto svého cíle, využívá např. metaforická vyjádření, komolení nebo přetváření slov spisovných. Ertl zdůrazňuje důležitou roli slangu pro studium lidské řeči. Všimá si, že každý jazyk má svůj slang, který se může stát pramenem jeho poznání. Ertl přichází s výzvou, aby někdo přistoupil k odbornému popsání pražského slangu. Pokud jde o vliv slangu na spisovný jazyk, Ertl jej shledává jako nepatrný: „*slang se nedotýká vnitřní podstaty a struktury řeči, nýbrž zpracovává po svém její slovník*“ (tamtéž, s. 60). Mluvu studentů považuje také za slang, u mladších studentů jej chápe, u starších odsuzuje.

3.1.1.2. František Oberpfalcer-Jílek

František Oberpfalcer-Jílek ve své odborné publikaci *Jazykozpyt* (1932) vysvětluje vznik a původ tzv. stavovské mluvy, argotu, a popisuje základní rysy těchto jazykových vrstev. Stavovská mluva podle něj vzniká na základě blízkého kontaktu lidí, kteří vykonávají stejné povolání a používají při něm mluvu, která se liší od mluvy jiných stavů. Rozdíly mezi těmito mluvami se pak dějí především v oblasti slovníku a frazeologie. Oberpfalcer-Jílek zmiňuje hned několik stavovských mluv, např. mluvu právníků, mluvu kancelářskou, úřední, typickou mluvu mají např. i jihočeští rybáři, dále horníci atd. Zvlášť potom vyčleňuje mluvu vojáků a námořníků, mluvu studentů, sportovců a herců. Upozorňuje na to, že v každé z těchto mluv se uplatňuje jiný představovaný svět, který je dán zvláštními zájmy, ale je jim společná např. snaha po novosti a nechuť ke všemu, co je běžné. Stavovské mluvy nazývá Oberpfalcer-Jílek slangem: „*Stavovské mluvy se nazývají souborným jménem slang.*“ (Oberpfalcer-Jílek, 1932, s. 28) Pro mluvu zločinců se používá v různých jazycích různého pojmenování (v češtině je to hantýrka). Jako obecné označení této mluvy navrhuje Oberpfalcer-Jílek zvolit termín argot, který vychází z francouzštiny. Protože mají slang a argot mnoho společného, nelze je od sebe přísně oddělovat.

Oberpfalcerova-Jílkova stať *Argot a slangy* (1934) je první shrnující studií o českém argotu a slanzích v domácí literatuře. Tato stať je obsáhlejší a detailnější než *Jazykozpyt*. V úvodu své stati Oberpfalcer-Jílek definuje stavovskou mluvu, do které zařazuje i slang a argot, a říká, že nelze tyto dvě nespisovné vrstvy národního jazyka od sebe přísně odlišovat, protože argot má společné znaky s mluvami jiných stavů a mluvčí slangu rádi přejímají argotismy do své mluvy. Podstatu slangu tedy Oberpfalcer-Jílek blíže nespecifikuje, slang chápe jako vrstvu mluvené češtiny, jež náleží určitému společenskému stavu. Dále poukazuje na německou a francouzskou jazykovědu, které věnují (narozdíl od jazykovědy naší) pozornost argotu a slangu již dlouhou dobu a pro obě vrstvy disponují běžně používanými termíny (něm. *Sondersprachen*, franc. *langues spéciales*). Oberpfalcer-Jílek odmítá jejich český ekvivalent jazyky zvláštní. Ani pojmenování stavovská nářečí se podle Oberpfalcera-Jílka příliš nehodí: „*Nářečí může být jediným dorozumivacím prostředkem člověka ve všech situacích jeho života, ale slangy i argot jsou vždy jen druhou podobou jeho jazyka.*“ (Oberpfalcer-Jílek, 1934, s. 312) Veliký význam v jazykové charakteristice těchto forem češtiny připisuje Oberpfalcer-Jílek jejich lexikální a sémantické stránce, neboť sociální rozvrstvení jazyka se odráží právě ve

slovníku a významu slov.

Velkou pozornost věnuje Oberpfalcer-Jílek ve své stati charakteristice argotu a studentskému slangu. Vzhledem k vymezení tématu naší práce se blíže zastavíme u jeho výkladu studentského slangu. Pro studenty je podle Oberpfalcera-Jílka (tamtéž, s. 334) charakteristický stálý dozor rodiny a školy. Ve škole se mluví spisovným jazykem, což je při vyučování vyžadováno i na studentech. Na tento tlak reagují studenti svou mluvou vlastní, přičemž studenti se vyjadřují odlišným způsobem nejen o věcech, které nějak souvisí s životem studentským, ale i o věcech jiných. Oberpfalcer-Jílek mapuje dosavadní odborné bádání o studentském slangu. Říká, že studentskému slangu se u nás dosud dostalo málo odborné pozornosti, a připomíná výše zmiňovaný příspěvek O. Svobody v Českém lidu (1924, s. 141–143), na který reagoval Václav Ertl (viz výše). Oberpfalcer-Jílek se snaží najít starší památky po jazyku českého studentstva, kterých je minimum, hledá např. ve středověkých divadelních hrách. Výsledkem jeho bádání je charakteristika studentského slovníku, pro kterou si zvolil některé pojmy studentského života, na nichž ukázal, jak je označují žáci na českých školách. Jednotlivě si všímá slovníku, studentských rčení, mluvnických znaků a cizích prvků.

Na základě prostudování výše zmíněných odborných spisů můžeme konstatovat, že Oberpfalcer-Jílek nerozlišuje mezi profesním a zájmovým slangem.

3.1.1.3. Pavel Trost

Pavel Trost se k otázce vymezení termínů argot a slang vyjádřil v roce 1935, kdy vystoupil se svými pracemi pro časopis Slovo a slovesnost. Trost pojímá jazyk jako elementární sociální jev, který plní nejrůznější společenské funkce, nejen funkci ryze komunikativní.

V článku O pražském argotizování (1935, s. 106–108) se Trost vyjadřuje k problematice jazykové situace v poválečné Praze. Argotizování chápe Trost jako používání argotických výrazů společenskými vrstvami, u kterých bychom to nepředpokládali. Původ tohoto pražského argotizování hledá ve zrození velkoměsta a české velkoměstské smetánky: „*Nová horní vrstva, avantgarda zvelkoměštění, chápala se argotizování, aby takto zdůrazňovala mluvou příkrý odstup od buržoazie středního stavu. Novou horní vrstvu následuje pak v argotizování vše, co tíhne k její životní formě.*“ (Trost, 1935, s. 106) Argotizování v Trostově pojetí znamená, že argotická pojmenování užívají v běžné komunikaci jiné sociální skupiny

než skupiny na periférii společnosti. Trost zdůrazňuje, že argotizace pražské hovorové češtiny pronikla i do vrstev vyšších, ale uvádí také, že nejnplněji je argot realizován ve velkoměstské spodině. Upozorňuje na to, že argot útočí na jazyk tím, že se snaží neustále odhalovat nepodstatnost jeho normy.

V článku *Argot a slangy* (1935, s. 240–242) zmiňuje Trost Oberpfalcerův-Jílkův popis českých argotů (1934), který považuje za vhodné východisko diskuse o základních otázkách bádání o argotu, odmítá však jeho pojetí argotu a slangu jako stavovských mluv se společnými charakteristickými rysy. Přiklání se spíše k pojetí dánského lingvisty Otty Jespersena, který definoval argot jako tajný jazyk, slang jako mluvu subjektivní emancipace z objektivního jazykového řádu a jazyk stavovský jako soubor technických termínů a formulí určitého povolání.

Trost dále popisuje rozdíly v archaických a moderních typech jazyka. Vzhledem k tomu, že archaický typ jazyka stavovského nemá věcnost odborného jazyka a moderní typ jazyka odborného podlehl intelektualizaci a sekuralizaci, nekryjí se. Rovněž i archaický typ hantýrky se nekryje s moderním typem argotu. Hantýrka náležela všem skupinám, které ve středověku platily za nepočestné, byla pevnou normou, která stála proti normě obecné, zatímco argot náleží především sociální periférii, jeho podstatou je rozklad a neustálá bezprostřední destrukce obecné normy. Trost tím popírá také stanovisko Fr. Oberpfalcera-Jílka, který prohlašuje, že argot je „*docela přirozenou formou jazyka*“ (Trost, 1935, s. 241).

3.1.1.4. Adolf Kellner

Dialektolog Adolf Kellner nazývá slang vrstevným nářečím (společenským, sociálním, zvláštním/speciálním). Vrstvová nářečí chápe jako soubory výrazových prostředků, kterými se od sebe odlišují uživatelé národního jazyka a kterých užívají určité společenské vrstvy. Kellner vymezuje slangy ve srovnání s nářečím místním. Vrstvová nářečí nemají svou vlastní gramatickou stavbu ani základní slovní zásobu, kterou čerpají v místním nářečí nebo v běžné řeči. Charakterizuje je zejména „*soubor specifických výrazů, jež obrážejí specifické záliby a zájmy příslušného sociálního prostředí, jistý počet vlastních výrazů a slovních obrátů a jistý počet cizích slov*“ (Kellner, 1954, s. 74). Protože vrstevná nářečí nemají vlastní mluvnickou stavbu, nemohou se vyvinout v samostatné jazyky a nemohou nahradit jazyk národní. Užívání

vrstvových nářečí je vždy vázáno pouze na určitý okruh lidí, slouží pouze jedné společenské skupině, kdežto místní nářečí slouží všem bez rozdílu společenského postavení. Další podstatnou odlišností vrstvových nářečí od místních je to, že vrstvová nářečí projevují neustálou snahu se odlišit od národního spisovného jazyka, naopak nářečí místní jsou vlivu spisovného jazyka otevřená. Vlastní stavovská mluva vždy žije vedle obecného jazyka nebo místního nářečí.

Kellner vyčleňuje tři typy vrstvových nářečí:

1. mluvu lidí spojených stejnou prací svého zaměstnání – každé povolání má své termíny či formulace, které přirozeně vyplývají z věcných potřeb mluvčích;
2. mluva příslušníků uzavřených společenských skupin, spojených společným zájmem, jež se nazývá slang – např. studenti, vojáci, číšníci či myslivci;
3. jazyk společensky izolovaných vrstev – hantýrka/tajná mluva, kterou chápe synonymně s termínem argot. Tímto termínem označuje mluvu sociální spodiny, zlodějů, tuláků, falešných hráčů apod., jež vznikla ze snahy po výlučnosti a nesrozumitelnosti projevu. Kellner popisuje argot z hlediska slovníku, připomíná exotičnost argotu pro ostatní společenské vrstvy a pronikání mnohých argotických slov a výrazů do obecného jazyka.

Zatímco mluva příslušníků různých zaměstnání se při pojmenování, jež souvisí s jejich profesí, řídí především účelovostí a věcností, argot a slang hledají pojmenování nová a neobvyklá. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že uživatelé argotu a slangu při vzniku pojmenování uplatňují jazykovou hru, naopak v mluvě příslušníků různých zaměstnání se jí nevyužívá.

Kellner také uvádí, že argot je odsouzen k zániku. Jinak tomu však bude se slangem a profesní mluvou, ty se podle něj naopak budou i nadále hojně rozšiřovat.

3.1.1.5. František Trávníček

František Trávníček v díle Úvod do českého jazyka (1958) mluví o jazykových útvarech, které nemají svou vlastní strukturu ani mluvnickou stavbu. Tyto útvary, jež slouží ke komunikaci různým společenským vrstvám nebo jedné společenské třídě, nazývá slangy nebo žargony. Pro jejich označení užívá Trávníček termínu vrstvová nářečí. Jako nejrozšířenější vrstvová nářečí uvádí mluvu rybářskou, mysliveckou, studentskou, sportovní, vojenskou, dětskou, zlodějskou a vulgární. Popisuje pět základních příčin, které vedou k rozdělení lidí do různých

společenských vrstev. První příčina souvisí s různou šíří lidské potřeby pojmenovávat věci – každý člověk si osvojí tolik výrazových prostředků, kolik jich potřebuje v životě při své práci. Druhou příčinou je specifické pojetí některých věcí, jež jsou známy i jiným příslušníkům jazyka. Např. myslivec říká očím zvěře *světla*, uším *slechy*, nohám *běhy* apod. Mnozí by mohli namítnout, že toto odlišné pojmenování je zbytečné, ale není tomu tak. Myslivec se na zvěř dívá jinak než nemyslivec, jinak ji posuzuje, nalézá na ni to, co jinému uniká. Třetí příčinou je různé citové zaujetí mluvčích k osobám nebo věcem, které pojmenovávají. Zde Trávníček zmiňuje osobitý vztah studenta ke škole. Student se na školu a vše, co s ní souvisí, dívá ze svého stanoviska, na mnohém nalézá směšnou, humornou stránku, pohlíží na některé věci s mladickou nerozvážností, lehkomyšlností, bezstarostností, a proto mu běžná pojmenování vyjadřující jen věcnou stránku nestačí. Za jazykově velmi tvořivou vrstvu považuje Trávníček mluvu společenské spodiny. Čtvrtou příčinou vrstevných rozdílů v jazyce je snaha některých mluvčích po nesrozumitelnosti, tzn. snaha o utajení a odlišení od jiných společenských vrstev. Tuto mluvu nazývá Trávníček jako tajnou nebo jako zlodějskou hantýrku/argot. Říká také, že tato mluva přitahuje svou výlučností a exotičností, a proto řada jejích slov a výrazů zobecněla jako hovorové výrazivo.

Trávníček také poukazuje na rozdílnosti dětské mluvy oproti mluvě dospělých. Příčinu vidí v tom, že dítě se učí mluvit zcela od základu, a to nápodobou svého okolí. Slyší kolem sebe slova či věty, chápe jejich význam a později se učí mluvit samo. „*Žádná zvláštnost dětské mluvy není originální výtvar dítěte, všechny jeho zvláštnosti vznikají neúplným, nedokonalým napodobením hotových výrazových prostředků, které dítě kolem sebe slyší od dospělých osob.*“ (Trávníček, 1958, s. 52)

3.1.1.6. František Cuřín

František Cuřín pracuje s termínem sociální nářečí, který používá jako nadřazený tzv. stavovským jazykům, slangům a argotu. Termínem sociální nářečí označuje soubory výrazových prostředků, které vznikly v souvislosti se sociálním rozvrstvením nositelů jazyka, přičemž jejich užívání je omezeno na vzájemný společenský kontakt příslušné sociální skupiny. Sociální nářečí chápe Cuřín jako nestrukturní útvary (tzn. že nemají vlastní gramatickou stavbu a jádro slovní zásoby) opírající se nejčastěji o strukturu některého

místního nářečí.

Jako stavovské jazyky/profesionální nářečí označuje Cuřín mluvy, ve kterých se používají zvláštní výrazy a cizí slova, jež mají charakter odborných termínů. Na rozdíl od slangů a argotu usilují o určitost, nikoli o obraznost vyjadřování a synonymičnost. Jako příklad stavovského jazyka uvádí Cuřín jazyk hornický a hutnický.

Slangy a argot ostře neodděluje. Upozomňuje na některé jejich společné znaky, jakými jsou např. záměrná deformace lexikálních prostředků (např. ze studentského slangu *anglina*, *fráňina*, *čenina*, *zemák*, *prófa* atd., z argotu *káča* (pokladna) apod.), významové posuny (především v metafoře, např. studentské *šerif* (ředitel), *šplhoun*, *blázinec v prvním poschodí* (sborovna), argotické *prachy* (peníze), *prkenice* (náprsní taška) či záliba v synonymech (např. Oberpfalcer–Jílek uvádí, že pro pojem žena má *argot* celkem 82 slov). (příklady převzaty z knihy Cuřína, 1964, s. 164) Naopak odlišujícím znakem slangů a argotu může být rozdílný motiv jejich jazykové tvořivosti – u slangů je to touha po originalitě, u argotu touha utajit obsah promluvy před nečleny vlastní sociální skupiny, vytvořit jakýsi tajný jazyk jako nástroj boje s ostatní společností.

3.1.1.7. Jan Chloupek

Jan Chloupek zavádí do české lingvistiky termín profesionální mluva, kterou spolu se slangem a argotem řadí k tzv. speciálním slovníkovým, popřípadě i frazeologickým vrstvám. Profesionální mluvou rozumí mluvu „*skupiny zaměstnanců, kteří při pracovním procesu nebo při výkonu služby užívají termínů nebo terminologických spojení bez zření k jejich spisovnosti, a to pouze pro jejich vyhovující jednoznačnost v daném pracovním kontextu*“ (Chloupek, 1969, s. 149). K příkladům známých profesionálních mluv řadí Chloupek mluvu horníků a hutníků. Argot je podle Chloupka „*tajnou mluvou deklasovaných společenských vrstev, v minulosti zejména zlodějů a žebráků*“ (tamtéž, s. 149). Chloupek připomíná význam argotu pro studium dnešního jazyka, ale vůči jeho předpokladům pro další rozvoj je skeptický. Větší pozornost věnuje Chloupek slangem, charakterizuje jej následovně: „*Označení slang vzniklo z anglického sousloví s tzv. saským genitivem 's lang(uage), tj. „něčí mluva“, nebo přímo ze sousloví soldiers' lang(uage), tj. „mluva vojáků“, nejvhodnější české popisné označení by snad znělo „mluva pracovních a zájmových skupin.*“ (tamtéž, s. 149) Podstatou vytváření

slangu je podle Chloupeka (tamtéž, s. 149) jazyková hra, která čerpá z metaforického vyjadřování a z náhodných aktualizací. Právě tato jazyková hra odlišuje slang od profesionální mluvy. Zvláště se Chloupek zmiňuje o mládežnickém a studentském slangu, které se podle něj blíží (vzhledem k jejich malému zřeteli k obecnější srozumitelnosti) argotu.

Jako speciální případ uvádí Chloupek zájmovou mluvu mysliveckou, neboť má shodné rysy s mluvou profesionální (myslivecká mluva je totiž velmi stabilizovaná, byť k jejímu vzniku vedly důvody ryze emocionální). Chloupek zde tedy zdůrazňuje významný citový prvek při vytváření výraziva zájmových společenských skupin.

3.1.1.8. Václav Křístek

Václav Křístek ve svých Poznámkách k problematice argotu a slangů (1973, s. 98–103) připomíná, že i přes to, že naše jazykověda ve zkoumání těchto otázek od vydání Oberpfalcerovy–Jílkovy studie (1934) pokročila, stále nedospěla k obecně přijímanému řešení, jak objasnit podstatu jazykových útvarů argotu a slangu. Křístek se snaží objasnit příčiny dosud trvající nejednotnosti názorů na tuto problematiku.

Uvádí, že existuje dvojí pojetí náplně termínu slang:

a) pojetí širší, zahrnující jak specifický dorozumivací útvar příslušníků určité profese (tedy to, co se často označuje jako mluva profesionální), tak také mluvu uzavřených společenských skupin, jejichž pojičkem jsou společné zájmy;

b) pojetí užší, rezervující označení slang jen pro specifický dorozumivací útvar zájmových skupin (V. Křístek, 1973, s. 100).

Užší pojetí vychází z trichotomie Otty Jaspersena (viz výše), který rozlišuje argot, slang a jazyk stavovský (v současné terminologii profesionální, příp. profesní mluva). Zastánci tohoto pojetí vychází z toho, že mezi profesionální mluvou a mluvou zájmových společenských skupin jsou velké rozdíly v charakteru používaných jazykových prostředků. „*Profesionální mluva je především charakterizována souborem technických termínů a formulí určitého povolání, její specifické výrazivo je motivováno věcnou pojmenovací potřebou atd. Mluva zájmových skupin se vyznačuje bohatou synonymikou, motivovanou nikoli věcnou pojmenovací potřebou, nýbrž zvláštním, zpravidla citovým vztahem k jevům skutečnosti, úsilím o stále nové pojmenování jevů, které již své označení mají.*“ (tamtéž, s. 100)

Křístek se přiklání k širšímu pojetí termínu slang, které zahrnuje profesionální mluvu i mluvu uzavřených zájmových skupin a které v současné době převažuje. Křístek poukazuje na plynulé hranice mezi oběma útvary – lze v nich zaznamenat nejen výrazivo motivované věcnou potřebou, ale i výrazivo vzniklé na základě jiných pohnutek. Stejně jako Jan Chloupek (viz výše) považuje mysliveckou mluvu za zvláštní případ v tom smyslu, že ji nelze jednoznačně zahrnout do mluvy profesionální ani do mluvy zájmových skupin, jelikož její specifické výrazivo je zároveň motivováno věcnými potřebami, ale zároveň i citovým postojem k jevům souvisejícím s myslivostí (srov. příklady *běhy* např. u zajíců, *běhačky* u koroptví, *plováky* nebo *vesla* u vodního ptactva). (příklady převzaty z článku Křístka, 1973, s. 101)

Zvláštní postavení přisuzuje Křístek argotu. Dle jeho názoru není snadné postihnout ucelený a rozhodný popis argotu. Překážkou bádání o českém argotu je především absence materiálu, na kterém by mohly být uplatněny nové výsledky, jichž se česká jazykověda dopracovala. V souvislosti se zkoumáním argotu zmiňuje Křístek Pavla Trosta, který k tomuto tématu roku 1935 přispěl svými články (1935a, 1935b). Za velmi dobrý, ale málo využívaný termín, pokládá Křístek Trostovo argotizování. Jako argotizování označuje Křístek „*využívání argotických prostředků jinými společenskými skupinami než těmi, jimž je argot specifickým nástrojem dorozumění*“ (V. Křístek, 1973, s. 99).

Křístek poukazuje také na to, že některá díla ještě více komplikují rozsah a obsah termínu slang tím, že do něj někdy zahrnují i argot. Odkazuje na definice v PSJČ a SSJČ. V současné lingvistice podle něj není žádoucí jednotu pro vymezení termínů slang, argot, hantýrka a žargon. Hantýrka a žargon mají citový, často pejorativní přídech, jsou hodnotícími entitami, tudíž nelze tato slova považovat za vhodná k terminologii.

Za významné považujeme Křístkovo shrnutí, jaký by mohl být souhrnný název pro tyto jazykové útvary. Píše o termínech sociální, společenské nebo vrstevové nářečí, ke kterým mají v České mluvnici výhrady F. Havránek s A. Jedličkou (1981, s. 9). K termínu vrstevové nářečí se přiklání František Trávníček (1958, s. 48), který přidává ještě termín vrstevová mluva. Vzhledem k tomu, že proti každému z navrhovaných termínů se objevují výhrady, navrhuje Křístek, aby se nadále používalo tradičních termínů argot a slangy.

3.1.1.9. Josef Václav Bečka

Dalším českým jazykovědcem, který se zajímal o otázky argotu a slangu, byl Josef Václav Bečka. Přednáška na téma Slang a diference v běžně mluvené řeči, kterou přednesl Bečka na III. konferenci o argotu a slangu v Plzni (leden 1984), obsahuje vysvětlení základních termínů (mluva, hantýrka, žargon, argot a slang). Mluvu, kterou chápe jako osobitý způsob řeči jednotlivce nebo skupin lidí téhož národa, nepovažuje za adekvátní slangu: „*občas se ho užívá i o slangu, např. mluva myslivecká, hornická. Termínem však pro některý specifický druh slangu není.*“ (J. V. Bečka, 1987, s. 4) Pokud jde o vymezení termínu hantýrka, souhlasí s výkladem v PSJČ: „*familiární způsob vyjadřování, a to nejen v řeči pobudů a obchodních cestujících, nýbrž i v řeči politické*“ (tamtéž, s. 5). Termín hantýrka a rovněž i žargon, který se vyznačuje užíváním slov běžně nesrozumitelných, shledává Bečka za nevhodné vzhledem k tomu, že jsou hanlivé. Jeho pozornost se dále zaměřuje na vytyčení termínu argot. Bečka souhlasí s některými autory (Fr. Oberpfalcer-Jílek, J. Kořán), kteří si myslí, že více než utajování se v argotu uplatňuje stránka emotivní, jiný způsob hodnocení.

Slang vymezuje Bečka jako „*komplex jazykových prostředků, jímž se dorozumívá speciální skupina lidí na speciálním pracovišti o prostředcích a výkonech při speciálním druhu práce*“ (tamtéž, s. 5). V případě, že nejsou plně rozvinuty všechny tři speciálnosti, vzniká slang neúplný, popř. je náběh ke slangu.

Bečka rozlišuje mezi slangem pracovním (jeho prostřednictvím se mezi sebou v práci účastníci komunikace domlouvají; např. slang hornický, železničářský) a slangem zájmovým (účastníci komunikace se domlouvají mimo vlastní práci, neboť při ní musí užívat spisovný jazyk). Do zájmového slangu zahrnuje Bečka slang studentský (projev citového vztahu, přezdívký, vtipné narážky). (Bečka, 1987, s. 5) Bečka se zmiňuje také o tom, že jako slang jsou někdy mylně označovány jazykové jevy, které ovšem nesplňují základní podmínky vzniku a vývoje slangu (speciální prostředí, speciální sdělné potřeby a speciální kolektiv). Mezi ně patří řeč mládeže, řeč městská, řeč městské periferie, řeč rodinná.

Co je pro naše vymezení termínu mluva důležité, je Bečkovo tvrzení, že slangem není vše, co je jako slang označováno. Stále se ještě hovoří o slangu mládeže nebo o mládežnickém slangu. V mluvě mládeže není konstitučním prvkem speciálnost práce a prostředí, jako je tomu u slangu, nýbrž postoj generační, souhrn rozdílů v myšlení a cítění, v zájmech a zálibách generace nastupující proti generaci otců.

3.1.1.10. Přemysl Hauser

Přemysl Hauser zahrnuje pod termín slang nespisovnou slovní zásobu, která může být spjatá s pracovním nebo zájmovým prostředím. Vyjadřuje však nesouhlas s možným rozlišením zájmové a profesionální (stavovské) mluvy na dva samostatné a odlišné soubory specifických jazykových, respektive lexikálních prostředků. „*Jako zájmový slang bývá totiž označován i slang studentský a vojenský, přestože členové této skupiny nejsou spojeni společným zájmem, nýbrž vykonávají společnou činnost, která se svou podstatou blíží povolání (tvoří náplň pracovního dne).*“ (Hauser, 1986, s. 23) Dalším Hauserovým poznatkem je skutečnost, že za základní rysy slangu zájmových skupin bývají pokládány výrazová obraznost a synonymičnost a snaha o nová nápaditá pojmenování, ale tyto znaky se objevují i v profesionální mluvě a v nářečích. P. Hauser nesouhlasí ani s užíváním názvu sociální nářečí nebo sociální/stavovský jazyk ve významu slang, protože slang není strukturovaným jazykovým útvarem jako zeměpisné nářečí. Slang podle Hausera (tamtéž, s. 24) disponuje pouze úzkou vrstvou zvláštní slovní zásoby, která je navrstvená na slovní zásobě nářečí či obecné češtiny. Hauser poukazuje na rozmanité množství slangových pojmenování v různých oblastech. U skupin, v nichž se projevují silné vnitřní sociální vazby, nalézáme bohatou vrstvu slangových pojmenování (mj. uvádí slang studentský). Hodno pozornosti je též spontánní pronikání mluvy nositelů slangu do spisovného jazyka. Např. využití slangu v literatuře se šíří od 30. let 20. století. I zde připomínáme slang studentský, který povýšil na literární prostředek J. Žák v dílech Pan Posleda, přítel študáků, Študáci a kantoři a Škola základ života.

Hauser vymezuje i termín argot, jímž označuje „*zvláštní vrstvu slov v mluvě společenské spodiny*“ (tamtéž, s. 27). Zdůrazňuje především jeho snahu po utajení a odlišení od jiných sociálních skupin. K významným rysům argotu řadí Hauser bohatství synonym, silnou expresivitu, žertovnost a slovní hříčky. U Hausera se též objevuje termín argotizování, „*užívání argotických prvků jinými sociálními skupinami*“ (tamtéž, s. 28) – jev, při kterém pronikají argotické prvky do mluvy jiné sociální skupiny, např. mluvy mládeže, kterou přitahuje argot svou zvláštní expresivitou a vtipností.

3.1.1.11. Jaroslav Hubáček

Jaroslav Hubáček významně přispěl k hlubšímu poznání slangu. V referátu na konferenci o slangu a argotu v září roku 1977 na téma Aspekty slangu jako první u nás upozornil na sociálně-psychické a pragmatické aspekty slangů. Kromě jazykových aspektů slangismů popsal i aspekty mimojazykové. Všiml si uzavřenosti prostředí, v němž se slangismy užívají, příslušníků slangového prostředí a jejich sociálních a psychických specifik. Podle Aleny Jaklové (2009, s.77–79) výslovně upozornil na to, že podoba či variabilita jednotlivých slangových pojmenování je ovlivňována osobní kulturou jejich uživatelů.

Ve svých dalších pracích upozorňuje Jaroslav Hubáček na terminologický problém, zda považovat termín slang za zastřešující termín pro profesionální (profesní) slang a slang zájmový (skupinový), a nebo tyto dva slangy přísně rozlišovat. Klasifikování slangismů na pracovní (profesionalismy) a zájmové (slangismy v užším smyslu) poskytuje povaha prostředí: *„za profesionalismy se považují slangismy motivované potřebou pojmenování věcného, snahou o výrazovou úspornost a jednoznačnost v pracovním procesu, za zájmové pak názvy motivované jazykovou hrou a potřebou osobitého, často i citového vyjádření vztahu k pojmenovávanému“* (Hubáček, 2003, s. 4). Toto dělení však Hubáček kritizuje jako nespolehlivé, neboť v neoficiální komunikaci pracovního prostředí se často objevují nejen názvy profesní/profesionalismy (motivované snahou o výrazovou úspornost a jednoznačnost), ale i názvy motivované jazykovou hrou a emocionalitou a naopak (sféra zájmové činnosti se často domáhá profesionalismů). Obtížná použitelnost hlediska povahy prostředí je podmíněna také tím, že v současné době se stírají rozdíly mezi činností „pouze“ zájmovou a činností čistě pracovní. *„Existuje řada činností, které jsou pro jedny profesí, pro druhé zájmem (např. u hudebníků, motoristů, sportovců, rybářů apod.)“* (Hubáček, 1995, s. 13) Východiskem pro požadovanou diferenciaci slangismů může podle Hubáčka (tamtéž, s. 13) být hledisko onomaziologické motivace slangového názvu. Za profesní můžeme pokládat slangové názvy ryze věcného obsahu motivované snahou o úspornost a jednoznačnost (názvy považované jako nespisovné termíny); za zájmové pak můžeme pokládat názvy, které chápeme jako synonymní příznakové, se zřetelnou emocionální konotací ve srovnání s názvy neutrálními. Podle Hubáčka (1988, s. 18) lze dosáhnout relativně přesného popisu slangové vrstvy slovní zásoby pouze aplikací výše uvedených kritérií (povahy prostředí a motivace, míry nespisovnosti, expresivity a formy tvoření).

Slang definuje Hubáček jako „*svébytnou součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném (nejčastěji polooficiálním a neoficiálním) jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící specifickým potřebám jazykové komunikace věcné i jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře*“ (Hubáček, 2003, s. 3–4). Stručně řečeno, Hubáček označuje jako slang komplex jazykových prostředků, jímž se dorozumívá speciální skupina lidí na speciálním pracovišti o prostředcích a výkonech při speciálním druhu práce. Pozornost věnuje i žákovskému slangu – „*nespisovné výrazivo vázané na školní prostředí, tvořené a užívané žáky základních devítiletých škol (žáky s povinnou školní docházkou), částečně pak i jejich učitele a ostatním pracovníky škol prvního cyklu*“ (Hubáček, 1981, s. 92). Ano, řeč žáků je vázána na školní prostředí, mohli bychom mluvit o slangu, ale v potaz bychom měli brát také skutečnost, že žáci si toto prostředí nemohli zvolit, nespojují je zájmy ani společné potřeby.

3.1.1.12. Jaroslav Suk

Jaroslav Suk ve svém díle říká, že v jazykovědě se nelze obejít bez sociolingvistického zkoumání. Podle něj není nutné rozlišovat slang profesní a slang zájmový, jelikož slang definuje jako „*skupinovou mluvu, která má zvláštní lexikální rejstřík, označující především předměty, osoby, jevy atd. pro život mimo skupinu netypické, sloužící pro komunikaci uvnitř skupiny a často i k vydělení dané skupiny od ostatní společnosti*“ (Suk, 1993, s. 8).

Budeme vycházet ze Sukovy přednášky, kterou pronesl na V. konferenci o slangu a argotu v Plzni (únor 1995) a jejímž prostřednictvím se vyjádřil k některým terminologickým otázkám. Říká, že každý člověk má svou charakteristickou mluvu, vlastní slovní zásobu a soubor jazykových obrátů. Snaží se vysvětlit, že každý z nás se v běžné promluvě zařazuje do určité sociální vrstvy na základě toho, jaké prostředky při svém vyjadřování užívá. Navrhuje omezit užívání termínu argot pouze na mluvu určité skupiny lidí, která používá výrazivo záměrně usilující o utajování, pro ostatní případy skupinové mluvy ponechat termín slang (ten zde chápe jako „*skupinovou mluvu netypického, všeobecně neznámého nebo málo známého prostředí*“) (Suk, 1995, s. 24). Prvek utajení sdělovaného před nezasvěcenými tedy není podle Suka zásadním podnětem vzniku slangu, ale argotu. Pro mluvu různých sociálních vrstev

navrhuje Suk užití termínu sociální nářečí.

Ze Sukovy definice (viz výše) vyplývá, že mluvu žáků nemůžeme označit termínem slang: prostředí základní školy není ani netypické, ani všeobecně neznámé, ani málo známé prostředí.

3.1.1.13. Alena Jaklová

Alenu Jaklovou zmiňujeme v naší diplomové práci především proto, že patří mezi přední české lingvisty současnosti, kteří přispívají k výzkumu českých slangů a argotu. Na olomoucké konferenci Spisovná čeština a jazyková kultura (1993) se Jaklová vyjádřila k výsledkům svého výzkumu na téma Jazyková problematika jihočeského regionu. Ve svém diskusním příspěvku se soustředí na jednu dílčí otázku – terminologizaci slangových pojmenování a s ní související chápání slangu jako jazykovědného pojmu. Terminologizaci definuje „*jako proces přejímání slov běžné slovní zásoby do terminologických soustav a jejich adaptaci provázenou příslušnou významovou proměnou*“ (Jaklová, 1995, s. 133). Upozorňuje na to, že terminologizaci nepodléhají všechna slangová pojmenování rovnoměrně, tíhnou k ní především profesionalismy. Terminologizací se rozumí přechod nespisovného pojmenování do vrstvy spisovného jazyka, přičemž není jednoduché posoudit její míru a postup. Je těžké posoudit, zda je slangový název ještě nespisovný, nebo už spisovný.

Jaklová definuje slang jako nespisovnou vrstvu speciálních pojmenování užívaných v běžné komunikaci lidí, kteří jsou vázáni stejným pracovním prostředím nebo stejnou zájmovou sférou. V souvislosti se slangem připomíná širší a užší pojetí slangu. Širší pojetí zahrnuje výrazivo profesní a zájmové, užší pojetí slangu vymezuje termín slang pouze pro nespisovné výrazy užívané příslušníky zájmových skupin. Vedle tohoto slangu hovoří o profesní mluvě. Profesní mluvu charakterizuje Jaklová jako „*soubor vyjadřovacích prostředků určité skupiny zaměstnanců, kteří při pracovním procesu užívají termínů nebo terminologických spojení bez zřetele k jejich spisovnosti, a to pouze pro jejich výrazovou úspornost a spolehlivou jednoznačnost v pracovním kontextu*“ (Jaklová, 1995, s. 133). Slang ani profesní mluva nejsou strukturálními útvary národního jazyka, patří totiž k zvláštním lexikálním vrstvám. Jejich základní rozdíl spočívá v míře spisovnosti jejich pojmenování a v pojmenovací motivaci: „*slangová pojmenování se tvoří zejména v zájmových prostředích jako výraz profesní*

soudružnosti mluvčích a jejich užití je vyvoláno převážně snahou demonstrovat příslušnost mluvčího k sociální skupině; v tomto smyslu plní slangové výrazivo prokazatelně silněji sociálně reprezentativní funkci než výrazivo profesní“ (Jaklová, 1995, s. 133). Slangové pojmenování vzniká velmi často jako synonymum ke spisovnému a neutrálnímu vyjádření, jež konotuje mimořádnost, neoficiálnost, emocionálnost, vtip a jazykovou hru.

V příspěvku do časopisu Slovo a slovesnost (Jaklová, 1999, s. 293–300) se velmi podrobně zabývá otázkou, jak byl a je definován termín argot. Velký prostor ve svém článku věnuje nejstarším zdrojům poznání této mluvy – Slovníku české hantýrky (tajné řeči zlodějské) Františka Bredlera, Slovníku českého argotu Eugena Rippla a knížce Brněnská plotna Otakara Nováčka. Všechny výše zmíněné publikace mají svůj nesmírný význam pro poznání argotické mluvy, ale za první souhrnný popis českých argotů a slangů považuje Jaklová studii Fr. Oberpfalcera-Jílka Argot a slangy (1934). Mj. Jaklová zdůrazňuje, že tato studie determinuje do dnešních dnů chápání argotu a slangu u nás.

Ve svém článku vychází Jaklová z plzeňských konferencí o slangu a argotu, na kterých se k vymezení argotu vyjádřila řada odborníků. V otázce definování termínu argot shledává oproti dřívějšímu Jaklová určitý posun. „*Argot je i dnes chápán jako tajná mluva sociálně izolovaných skupin, jeho společenskou funkcí však už není míněna ochrana před společností, příp. boj s ní.*“ (Jaklová, 1999, s. 296) Domnívá se, že argotu nebyl na konaných konferencích věnován dostatek prostoru. V této souvislosti se opírá o Klimešovu argumentaci. K příčinám malého zájmu o argot řadí Klimeš následující skutečnosti: „*argot lze jen obtížně zkoumat v terénu, mnohdy se setkáme s velmi špatnou přístupností písemného materiálu, zejména protokolů vyšetřovatelů; od klasické Oberflacerovy-Jílkovy práce uplynulo příliš mnoho času; dále jeho etymologická nejasnost, do jisté míry i společenská (nikoliv jazykovědná) podřadnost*“ (Jaklová, 1999, s. 296). Jaklová připojuje ještě dvě další skutečnosti, které jsou důvodem malého zájmu lingvistů o argot:

- a) z hlediska lingvistického: potřeba nového vymezení, definování argotu, včetně jeho funkce v podmínkách současné komunikace;
- b) z hlediska sociologického: potřeba nového popisu vazeb argotu na jednotlivé sociální, případně profesní či jiné skupiny v současné společnosti (Jaklová, 1999, s. 296).

Někteří autoři (např. J. V. Bečka, M. Krčmová) považují tradiční pojetí argotu za problematické. Prvek utajení, který byl doposud považován za základní rys argotu, se zdá již

neplatí – „*to, že není argot obecně srozumitelný, neznamená ještě, že je tajný, např. ani myslivecká mluva není pro nezasvěcené srozumitelná*“ (tamtéž, s. 297).

Jaklová navrhuje, aby se termínem argot označovaly pouze argoty historické, tedy takové argoty, „*jejichž popis odpovídá definici argotu ze začátku století (mluva společenské spodiny, jejímž hlavním úkolem je utajit obsah sdělení před okolní společností), pro ostatní mluvy pak užívat označení slang; ten pak přesněji vymezit a snad i diferencovat (studentský slang X vězeňský slang)*“ (tamtéž, s. 299). Podle Jaklové (tamtéž, s. 299) lze termín argot používat i pro některé současné mluvy, pokud budou nově definovány sociální skupiny, které jsou uživateli argotu.

3.1.2. Konference o slangu a argotu v Plzni

Významnou měrou se na prohlubování poznatků o argotu a slangu, jejich výzkumu a metodách také podílely (a dosud podílejí) konference o slangu a argotu, které od roku 1977 organizuje Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. Podnět k jejich vzniku dal profesor Lumír Klimeš a stal se rovněž jejich hlavním organizátorem. Těchto konferencí bylo doposud uspořádáno celkem osm: první setkání proběhlo 22.–23.9.1977, druhé 23.–26.9.1980, třetí 24.–27.1.1984, čtvrté 9.–12.2.1988, páté 7.–9.2.1995, šesté 15.–16.9.1998, sedmé 24.–25.9.2003 a zatím poslední, osmé 26.–27.2.2008.

Vědečtí pracovníci a vysokoškolští učitelé si na konferencích sdělují výsledky svého bádání, diskutují o nadnesených problémech, nově definují některé pojmy a dávají podněty k dalšímu zkoumání. Hlavním úkolem plzeňských konferencí je co nejlépe postihnout slangovou problematiku a vše, co s ní souvisí.

Z každé konference jsou vydávány sborníky, které se stávají zdrojem pro studium argotu a slangu.

3.1.3. Definice slangu ve vybraných českých lingvistických příručkách

3.1.3.1. Česká mluvnice

Česká mluvnice (Havránek-Jedlička, 1981) považuje za slang soubor takových slovních jazykových prostředků, kterých užívají mluvčí pracující ve stejném oboru v běžném styku. Slang je v publikaci též nazýván pracovní/profesionální mluvou. Za argot považuje speciální jazykové prostředky, kterých užívají mluvčí v prostředí od ostatní společnosti odděleném, neboť jsou prostředkem sdělení úmyslně nesrozumitelného nepřislušníkům tohoto společenství. Tato mluva se podle Havránka s Jedličkou často objevuje u členů společensky vyřazených skupin, ale upozorňují i na to, že mnohdy se argotu blíží i jazykové prostředky jiných uzavřených (zájmových) skupin (např. „řeč“ studentská – slang studentský).

Autoři České mluvnice mají námitky proti souhrnnému označení speciálních jazykových prostředků jako nářečí či sociální nářečí. Tyto jazykové vrstvy nejsou podle nich nářečím, neboť „*mají jen zvláštní lexikální prostředky vznikající na základě věcné pojmenovací potřeby, nikoli zvláštní prostředky mluvnické nebo hláskové*“ (Havránek-Jedlička, 1981, s. 9).

3.1.3.2. Čeština – řeč a jazyk

V díle Čeština – řeč a jazyk je popsáno, že „*vedle územní diferenciace nespisovné češtiny existuje i diferenciace sociální; na jejímž základě se vydělují slangy, profesní mluva a argot.*“ (Čechová a kol., 1996, s. 27) Autoři této knihy zastávají tedy užší pojetí pojmu slang, které vychází z Jespersenovy trichotomie (viz výše).

Slang je definován jako nespisovné výrazivo zájmové skupiny. Tato kniha také uvádí, že dříve se ke slangu počítala i nespisovná mluva příslušníků stejného povolání, dnes se však tato mluva spíše vyčleňuje zvlášť a označuje se jako mluva profesní. Ta může být založena na spisovném jazyce, není však vyloučeno v zájmu úspornosti vyjádření využít univerbizaci (*exnout* = zemřít, *zadlahovat* = dát dlahu), mluva může dále obsahovat prvky expresivní. (příklady převzaty z knihy M. Čechové a kol., 1996, s. 27)

Vlastní jazyková vyjádření mají i vrstvy společensky izolované, sociálně vyřazené; jedná se o argot. K argotu dále autoři knihy uvádějí, že dříve byl vymezován jako utajovaná řeč skupiny,

kteřé nerozuměl nikdo jiný, kdeřto dnes pronikají argotické výrazy do obecné čeřtiny a mluvených neoficiálních spisovných projevů (např. *dát bacha* = dát pozor, *jet na čundr* = jet na výlet); tím pozbývá argot rysu utajení. (přiklady převzaty z knihy Čechová a kol., 1996, s. 28)

Čechová a kol. uvádí, že argot se někdy rovněž označuje slovem slang. To vysvětluje nejednost ve vymezení termínu slang, na kterou upozorňuje Křístek (1973, s. 100).

3.1.3.3. Encyklopedický slovník čeřtiny

Autorem hesla slang v ESČ je Jaroslav Hubáček. Slang definuje jako „*svébytnou součást národního jazyka, jeř má podobu nespisovné hovorové vrstvy speciálních pojmenování, realizované v běžném, nejčastěji polooficiálním a neoficiálním jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící jednak specifickým potřebám jazykové komunikace, jednak jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře*“ (Hubáček, 2002, s. 405). Vymezuje dvě skupiny slangů – slang profesionální s vazbou na určité zaměstnání a skupinový/zájmový s vazbou na určitou, společensky kladně nebo neutrálně hodnocenou skupinu spojenou určitým zájmem. Dále uvádí Hubáček termín sociální nářečí, kterým se dřívě slang označoval. Hubáček zmiňuje, že pro slang je typická nespisovnost, naopak spisovné či knižní výrazy jsou považovány ve slangu za atypické a příznakové. Při klasifikaci slangu je třeba vycházet z jazykových (slovotvorné postupy, vztah ke stávající terminologii oboru, vyjadřování expresivity apod.) a mimojazykových aspektů (povaha a stupeň uzavřenosti prostředí, věkové a sociální složení příslušníků apod.). Na základě těchto dvou aspektů rozděluje Hubáček slangové lexikální prostředky na profesionalismy a na slangismy. Profesionalismy vymezuje jako nespisovné názvy, jeř mají terminologickou povahu a usilují o výrazovou úspornost a jednoznačnost. Slangismy jsou na rozdíl od profesionalismů nápadné svou citovou příznakovostí a expresivností. Uživatelé jazyka se snaží pomocí slangismů zvýraznit výjimečnost prostředí a vlastní vztah k němu. Hubáček upozorňuje, že mezi slangismy najdeme mnohé synonymní řady.

V souvislosti s proměnou slangů Hubáček uvádí nový termín interslangismus. Interslangismy rozumí lexikální jednotky, které vznikly v rámci určitého slangu, ale svou původní vazbu na tento slang ztratily a zobecněly. Jde o „prostě slangové výrazy“ jako *dietář*, *klikař*, *mít*

zelenou, píchačky, vývojář, zařadit zpátečku apod. (příklady převzaty z ESČ, 2002, s. 406)

Při tvoření slangismů a profesionalismů se uplatňují slovo tvorné postupy, tj. odvozování a skládání (*reprobedna, samosklad*), zvláštní způsoby tvoření, jako jsou mechanické krácení (*příraz, ginda*) či překrucování (*vejtraska*), dále sémantické, metaforické a metonymické přenášení (*zebra* = bílé pruhy na vozovce, *pískat* = rozhodovat sportovní zápas), tvoření frazeologismů (chtěl tam *hodit kukačku* = podívat se) a přejímání z cizích jazyků (dříve zejména z němčiny, např. *vercajk* = nářadí, dnes hojně z angličtiny, např. *to není moje parketa* = nejsem v tom odborník). (příklady převzaty z ESČ, 2002, s. 406)

Poslední termín, kterému se Hubáček věnuje, je argot, též hantýrka či žargon. Argot definuje jako zvláštní lexikální vrstvu příznačnou pro neoficiální ústní komunikaci společensky nežádoucích skupin. V závěru hesla slang Hubáček uvádí, že popis argotů je obtížnější než důkladné poznání slangu.

3.1.3.4. Příruční mluvnice češtiny

Zdeňka Hladká v kapitole Lexikologie rozlišuje profesní mluvu, slangy a argoty sociálně. Poukazuje na to, že hranici mezi těmito jazykovými poloútvary nelze ostře vymezit, protože některé profesní mluvy mohou splývat s tzv. pracovním slangem.

Profesní mluvou se rozumí soubor termínů a frází užívaných skupinou zaměstnanců při pracovním procesu (např. profesní mluva zdravotnická – *pacoš* = pacient, *kožář* = kožní lékař, *penoš* = penicilín, *eksnout* = zemřít), slangem soubor slov a frází užívaných skupinou lidí většinou spjatých stejným zájmem (např. vysokoškolský slang: *asák* = asistent, *cvika* = odborná cvičení, *filda* = filozofická fakulta) a argotem mluvu společenské spodiny (např. „brněnská plotna“, poloargotická lokální mluva lidí v Brně: *lochčít se* = smát se, *prigl* = přehrada, *šmirgl* = tramvaj). (příklady převzaty z PMC, 1995, s. 94)

Jako základní charakteristiky slangové a argotické slovní zásoby uvádí Hladká velkou synonymičnost, metaforičnost, expresivnost a uplatnění jazykové hry. K typickým rysům profesní mluvy patří především „významová jednoznačnost lexikálních jednotek v daném prostředí a vyjadřovací úspornost (tendence k jednoslovným pojmenováním)“ (tamtéž).

3.1.4. Definice slangu ve výkladových slovnících

3.1.4.1. Příruční slovník jazyka českého

PSJČ definuje slang jako mluvu příslušníků určitého zaměstnání nebo uzavřené společenské skupiny, spojené společným zájmem (slang sportovní, studentský, vojenský, umělecký); označuje jej ale také jako mluvu společenské spodiny či argot („*Čéče, já jsem starý hmaták,*“ řekl vězeň slangem a tónem, které měly kontrastem zvýšit překvapení.). Argot vymezuje PSJČ jako mluvu nižších společenských vrstev či spodiny. „*Já vím, vo co de,*“ řekla Julka nejnižším argotem. (příklady převzaty z PSJČ)

PSJČ tedy komplikuje rozsah a obsah termínu slang tím, že do něj zahrnuje i argot. Setkáváme se zde s velmi širokým vymezením termínu slang, které zahrnuje mluvu příslušníků všech zájmových skupin včetně těch nižších (většina odborníků ji však rozlišuje zvlášť). Pod termín slang na základě definice v PSJČ lze tedy zahrnout jakoukoliv mluvu příslušníků určité skupiny spojené zájmem bez ohledu na její společenský status.

3.1.4.2. Slovník nespisovné češtiny

SNČ říká, že součástí národního jazyka „*jsou také specifické vrstvy, které nemají charakter strukturních útvarů, jde spíš o slovní zásobu vymezenou sociálně*“ (SNČ, 2006, s. 12). K těmto vrstvám národního jazyka patří zejména slangy (včetně tzv. profesní mluvy) a argot. Slangy charakterizuje SNČ v souladu s Hubáčkem (2003). Ve slangu lze rozlišovat profesionalismy a slangismy. Jako profesionalismy chápe SNČ nespisovné názvy terminologické povahy, jako slangismy výrazy vykazující prvek citovosti a expresivity. Argot definuje jako mluvu podsvětí, resp. spodiny s významnou rolí utajování.

3.1.4.3. Slovník spisovného jazyka českého

SSJČ definuje slang jako „*mluvu příslušníků určitého zaměstnání nebo uzavřené společenské skupiny spojené společným zájmem (např. hornický, železničářský slang, dále sportovní,*

studentský, vojenský, kartářský), ale i jako mluvu společenské spodiny, neboli argot; argot jako soubor výrazů vyřazených společenských vrstev (zlodějů apod.)“ (1989), přičemž tato mluva je jiným nesrozumitelná. K argotu uvádí jako synonymní výrazy hantýrku i slang.

Stejně jako pro PSJČ, i pro SSJČ platí Křístkovo tvrzení, že komplikuje rozsah a obsah termínu slang tím, že do něj zahrnuje i argot. Definice slangu v tomto širokém pojetí znesnadňuje jeho pochopení, komplikuje tím i hledání hranic mezi slangem a jinými specifickými jazykovými vrstvami.

3.1.4.4. Slovník spisovného jazyka českého pro školu a veřejnost

Vymezení termínů slang a argot ve SSČ je o poznání přesnější a přínosnější – slang i argot jsou zde vymezeny zvlášť. V tomto slovníku je slang definován jako mluva lidí stejného zájmového nebo pracovního prostředí s charakteristickými výrazy, přičemž poukázáno je na existenci slangu profesionálního a zájmového. Argot definuje SSJČ jako mluvu vyřazených společenských vrstev, která je jiným nesrozumitelná.

3.2. Vymezení termínu mluva žáků

Jak bylo výše uvedeno a na výkladech jednotlivých autorů doloženo, v odborné literatuře nevládne jednota v oblasti terminologie nespisovných útvarů češtiny. Různí autoři chápou jednotlivé nespisovné útvary češtiny různě.

Pro účely naší diplomové práce jsme se rozhodli chápat argot jako mluvu společensky izolovaných, deklasovaných vrstev, jež má utajovací charakter. Slang chápeme jako mluvu profesionálních a zájmových skupin, přičemž vycházíme z Hubáčkovy definice, která jej vymezuje jako „*svébytnou součást národního jazyka, jež má podobu nespisovné vrstvy speciálních pojmenování realizované v běžném (nejčastěji polooficiálním a neoficiálním) jazykovém styku lidí vázaných stejným pracovním prostředím nebo stejnou sférou zájmů a sloužící specifickým potřebám jazykové komunikace věcné i jako prostředek vyjádření příslušnosti k prostředí či k zájmové sféře*“ (Hubáček, 2003, s. 3–4).

Jsme přesvědčeni, že jazyk žáků je podmíněn věkově, generačně, nejde totiž ani o zájmový, ani o profesní slang. Žáci si prostředí školy nemohli zvolit, nespojují je zájmy ani společné potřeby, navíc jsou velice heterogenní skupinou. V mluvě žáků jsou velké rozdíly dané prostředím a samozřejmě i věkem.

Použití termínu mluva žáků namísto žakovského slangu pro účely této diplomové práce zdůvodňujeme následujícími Bečkovými výroky. „*Slangy jsou pro neúčastné lidi namnoze málo srozumitelné, ba někdy až nesrozumitelné.*“ (Bečka, 1987, s. 7) „*Mimo prostředí slangu se slangem nemluví, nýbrž běžnou řečí mluvenou, popř. řečí hovorovou. Slangové výrazy proto do běžné řeči mluvené pronikají celkem málo; většinou jen příležitostně jako prvky charakterizující prostředí.*“ (Bečka, 1987, s. 7) V první řadě mluva žáků není pro nezúčastněné a nezasvěcené jedince nesrozumitelná, i lidé, kteří se přímo nepohybují ve školním prostředí, mohou mluvě žáků rozumět. Rovněž další tvrzení, že mimo prostředí slangu se slangem nemluví, pro žakovskou mluvu neplatí: mluva žáků přesahuje prostředí školy, do běžné mluvené řeči výrazy ze školy pronikají, pokud se mimo ni hovoří o některých školních tématech.

V práci se přikláníme k vymezení mluvy žáků jako specifických jazykových prostředků celonárodního jazyka, kterých užívají žáci – příslušníci různých jiných sociálních skupin ve věku od 6 do 15 let v soukromém komunikačním styku. Tato mluva je realizována běžně mluveným jazykem zejména v prostředí školy.

Velmi patrné jsou její přesahy na střední školu, protože má velmi blízko k mluvě studentů (společná vázanost na školní prostředí, častá synonymie, zvláštní způsoby tvoření). Stejně jako studentské prostředí je školní prostředí značně proměnlivé svým složením – starší žáci z něho odcházejí, noví přicházejí. Skutečnost, že vázanost na prostředí je ve srovnání s jinými poměrně krátká, podporuje proměnlivost jazykových prostředků žákovské mluvy. Hojnou složku slovní zásoby mluvy žáků tvoří výrazivo s lokální platností, typické často pouze pro jednu školu (zejména slovní zásoba spojená se jmény učitelů, žáků a organizací budovy).

4. Charakteristika mluvy žáků

Mluva žáků zahrnuje specifické jazykové prostředky, které používají žáci v soukromém komunikačním styku. Každý žák je příslušníkem minimálně jedné třídy, malé sociální skupiny, jejíž počet členů bývá do třiceti osob. Tato malá skupina umožňuje blízký kontakt jejích členů, v jejímž rámci se realizují neformální vztahy. Žáci jako členové této skupiny si mezi sebou tykají.

Pro mluvu žáků je charakteristické to, že její nositelé a uživatelé jsou děti a mladí lidé, kteří nemají tolik společenských zábran jako lidé dospělí. Nápadně se v mluvě uplatňují psychické zvláštnosti žáků – např. snaha o atraktivitu, zeslabení oficiálnosti, touha po originalitě, po uplatnění a rozvíjení osobnosti, sklon ke vtípu a nadsázce, dále snaha o emocionální a expresivní vyjádření, jež je motivováno potřebou vyjádřit citový vztah. Dalším motivem specifického vyjadřování žáků je reakce na neustálé působení spisovného jazyka.

Pro mluvu žáků je typická značná pojmenovací invence, uplatňuje se v ní řada pojmenovávacích postupů. Vedle tradičního odvozování (*matika, občanka, přírod'ák*) je časté překrucování a mechanické krácení (*bio, bioška, fýza, infoška, má'ta, posilka, říd'a*). Četné je i přenášení slovního významu, zejména metaforické (*bič, jdeš jako buldozer/tank, koule*) a přejímání z cizích jazyků (*Bigi, biflovat, boss, King, Muti, šerif, Witch*).

Na vzniku, užívání a rozvíjení mluvy žáků se stejně jako u slangu podílejí jazykové a mimojazykové faktory. Při zpracování jednotlivých faktorů vycházíme z práce Hubáčka (1981), kterou konfrontujeme s mluvou žáků (námi získaným materiálem) a školním prostředím.

4.1. Nespisovnost

Míra nespisovnosti v mluvě žáků může být různá. Názvy, které v prostředí školy vznikají, si uvědomujeme jako synonymní pojmenování k pojmenováním spisovným. Ne všechny výrazy této mluvy vykazují stejnou míru nespisovnosti: některé jsou na hranici spisovnosti (*čtverka, hèrečka*), jiné jsou nespisovné (*bágl, děják, tatík*), někdy jde i o vulgarismy (*bordel, buzerant, hajzl, žrádelna*).

4.2. Komunikativní funkčnost

Komunikativní funkčností rozumíme snahu realizovat a užívat pojmenování výstižná, výrazná, stručná a významově jednoznačná. Tento aspekt tvoření žakovského výraziva se uplatňuje zejména prostřednictvím tzv. univerbizace (vznik jednoslovného pojmenování na základě víceslovného), která je v mluvě žáků velmi aktuální, např. již starší slovo *hudebka* pro označení hudební výchovy, které je součástí mluvy žáků po několik generací, z novějších uveďme například slova *pitňák* pro označení pitného režimu nebo *počítačovka* pro označení počítačové učebny.

4.3. Hledisko systémovosti

Přestože není hledisko systémovosti tak patrné jako ve strukturních útvarech národního jazyka, lze je spatřovat v tom, že i výrazy žakovské mluvy tvoří určitý systém. Dá se mezi nimi sledovat jejich vzájemná závislost – zpravidla se označují nejdůležitější jevy téže třídy, a to i v případě, že názvy spisovné vyhovují, především pokud jde o jejich vhodnost pro mluvené jazykové projevy. Systémovost se v žakovské mluvě projevuje v souvislosti se sklonem k jazykové hravosti, vyjadřovací výjimečnosti nebo k expresivitě (přezdívky učitelů, označení prospěchových stupňů, učebních předmětů apod.).

4.4. Vyjadřování expresivity

Obdobně jako ve slovní zásobě strukturních útvarů národního jazyka i v mluvě žáků se vedle sebe vyskytují výrazy nociónální, neexpresivní, sloužící pouze potřebě věcného pojmenování a výrazy obsahující různě intenzivní příznaky expresivity (viz kapitola o expresivitě).

4.5. Popisnost, motivovanost

Při svém tvoření zohledňuje žakovská mluva požadavky vyhovět zvláštní povaze mluvených projevů (bezprostřednost, působivost, přesvědčivost). V mluvených projevech se objevují velmi často spisovné hovorové prostředky, ale i prvky nespisovných útvarů; výběr slov je méně uvědomělý než při projevu písemném, ve velké míře se užívá výrazů citově zabarvených. Mluva žáků vytváří názvy popisné, motivované (poukazují na souvislost s jiným

slovem). Tyto názvy v mluvě žáků vznikají nejčastěji slovotvornými postupy transformačními, především derivací (*bioška, občanka, matika, říd'a*), dále mohou vznikat transpozičními postupy – sémanticky (*bič, jdeš jako buldozer*) nebo přejímáním (*boss, šerif*).

4.6. Stupeň „uzavřenosti“ (výjimečnosti) určitého prostředí; jeho stáří, tradice, rychlost rozvoje

Hubáček píše, že stupeň „uzavřenosti“ prostředí je nestejný: pro tvorbu a užívání názvů má každé prostředí jiné podmínky. Buď jde o prostředí uzavřené veřejnosti a tím je oproštěno od jejích vlivů po dobu pracovní směny či výkonu zájmové činnosti, nebo nikoli. V prostředích uzavřených je jazykové výrazivo ustálené, frekvence jeho užívání vysoká, pronikání jiných výrazů mimo rámec prostředí naopak vzácné.

Pokud jde o uzavřenost a otevřenost školního prostředí, tato skupina není uzavřená (do jisté míry umožňuje pronikání vnějších vlivů), ale není ani plně otevřená – mohou do ní vstupovat noví členové, kteří splňují určité charakteristiky, jako je např. věk. Důsledkem tohoto stavu je menší ustálenost školního výraziva a jeho pronikání mimo školu.

Hubáček rovněž uvádí, že vliv na tvorbu a užívání jazykového výraziva může mít i stáří prostředí či zájmové činnosti, tradice a rychlost jejich rozvoje. Každé prostředí prodělává určitý vývoj, některá z nich se obohacují i o výrazy, jež do daného prostředí přímo nepatří, jiná prostředí mohou být na ústupu nebo již zanikla. Pokud jde o prostředí školní, lze je označit za prostředí, které prochází neustálým rozvojem a má své určité tradice.

4.7. Věkové a sociální složení příslušníků určitého prostředí

Věkové ohraničení příslušníků školního prostředí je vymezeno zákonem. Každý žák musí splnit povinnou školní docházku, jejíž délka je stanovena na dobu 9 let. Vzhledem k této povinnosti navštěvují základní školu zpravidla žáci ve věku od 6 do 15 let.

Pro žákovské prostředí je typické, že je značně proměnlivé svým složením – jeho příslušníci nesetrvávají ve školním prostředí příliš dlouho, starší žáci z něho odcházejí, noví přicházejí. Proměnlivost žákovského výraziva je podmiňována i tím, že v žákovském prostředí se setkávají mladí lidé různých zájmů a povahového založení.

4.8. Psychické faktory

Psychické faktory, které se v žákovské mluvě uplatňují významnou měrou, se projevují dvojitým způsobem: jako snaha příslušníků prostředí o jazykové vyjádření výjimečnosti prostředí, dále jako snaha o rychlé začlenění do prostředí nebo i demonstrování příslušnosti k němu. V druhém případě jde podle Hubáčka o jev častý u lidí, kteří se do prostředí nově dostávají.

5. Nositelé/uživatelé mluvy žáků

Vstup do školy bývá označován jako zlomová událost lidského života, kdy se poměrně ostře od sebe oddělí jeho dvě fáze. Dítě začne být vstupem do školy vystaveno soustavnému vzdělávacímu působení, má se naučit strukturovat svůj čas, je uvedeno do nového postavení – učí se realizovat nové životní role a mezilidské vztahy. Rovněž je uvedeno do celé řady nových aktivit, prožívá nové zážitky a zkušenosti. (Helus, 2001, s. 154–156) Školní prostředí se pro něj stává zdrojem mnohých podnětů a zážitků. Na jeho osobnost tak od jistého věku působí kromě rodinného prostředí i prostředí školní.

Během své školní docházky jsou žáci pod neustálým dozorem dospělých. Musí se soustředit na výuku, plnit zadané úkoly, dále jsou ve škole povinni dodržovat zásady slušného chování, s čímž souvisí i nároky kladené na jejich kultivované a vhodné vyjadřování. Na tento tlak reagují žáci tak, že si vytvářejí mluvu vlastní, kterou se snaží izolovat a odlišit zejména od světa dospělých, od příkazů, zákazů, pravidel a norem. V mluvě žáků tak není konstitučním prvkem speciálnost práce a prostředí, jako je tomu u slangu, nýbrž postoj generační (odlišnost jazyka mladých od jazyka dospělých a konečně sama jeho existence je podmíněna především generačně). Souvisí s odlišným postojem mladých k životu a světu, s prostředím nevázaným společenskými konvencemi, které si vytvořil svět dospělých. Generační postoj chápeme jako souhrn rozdílů v myšlení a cítění, v zájmech a zálibách generace nastupující vzhledem ke generaci otců.

Žák má ke škole svůj osobitý vztah. Přes všechny radosti a starosti školního života se přenáší často s humorem, s ironií a s nevybíravým vtipem. Žákovi nestačí běžná pojmenování zaměřená na stránku věcnou, vytváří si nová slova, která jsou odrazem jeho duše. Tato nová slova reflektují, jak žák školu a to, co s ní souvisí, zažívá. Vzniká velké množství výrazů, které přímo nebo nepřímo souvisejí se školním životem.

Jak jsme uvedli výše, prostředí mluvy žáků nelze označit jako pracovní ani jako zájmové. Žáci si školní prostředí nemohli zvolit, nenavštěvují školu z vlastní iniciativy či zájmu ani z důvodu, že by si ji zvolili jako pracovní prostředí. Žáci navštěvují školu nedobrovolně. *„Školní prostředí má některé vzdáleně shodné rysy např. s prostředím vojenským. Mnozí žáci pociťují nedobrovolnost svého pobytu ve škole, mají strach z učitelů, někteří vůči nim cítí značnou antipatii. Spolu s tím je žák vystaven někdy silnému tlaku uvnitř kolektivu, děti i*

dospívající dokáží být velmi krutí, i když – na rozdíl od prostředí vojenského – fyzické projevy jsou méně časté.“ (SNČ, 2005, s. 36)

Uživatelé žákovské mluvy patří do malé nebo střední sociální skupiny, která je velice silně heterogenní – ve školním prostředí se setkávají lidé různých povah a zájmů, různých národností a kultur apod.

6. Slovní zásoba mluvy žáků

6.1. Sběr jazykového materiálu a jeho zpracování

V rámci pedagogicko-psychologické praxe konané v Praze (Základní škola Litvínovská 500, Praha 9 – Prosek), jsme pronikli do prostředí mluvy žáků a snažili jsme se pozorovat, jak a o čem žáci mluví. Důležitým bodem sběru materiálu bylo sestavení krátkého dotazníku, který nám dobrovolně vyplňovala řada žáků z různých základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií. Ve třech základních školách (Základní škola Votice, Pražská 235; Základní škola Sedlec–Prčice, Školní 160; Základní škola Uhelný trh 4, Praha 1) a dvou víceletých gymnáziích (Gymnázium Pierra de Coubertina, Tábor, Náměstí Františka Křížíka 860; Gymnázium Vlašim, Tylova 271) jsme nasbírali celkem 255 dotazníků. Zachovali jsme soukromí respondentů v tom smyslu, že jsme z demografických údajů vyžadovali pouze informace o věku a pohlaví.

Jako zdroj inspirace při sestavování krátkého dotazníku nám posloužily otázky formulované v rozsáhlém výzkumu žakovského slangu (tzv. nekonvenční češtiny a expresivní mluvy žáků ve věku 12–16 let), který realizovala v prosinci 2005 agentura Factum Invenio ve spolupráci s Ústavem pro jazyk český AV ČR. Do průzkumu se zapojilo 461 škol z celé České republiky a z téměř 27 000 internetových dotazníků žáků bylo do výzkumu zařazeno okolo 22 000 zcela vyplněných dotazníků. Průzkumem byla získána lexikální databáze zahrnující 600 000 výrazů. Odborná lexikografická práce, jež by komplexně fixovala současnou českou mluvu mládeže, však dosud chybí.

U žáků 1. stupně jsme zvolili metodu rozhovoru, přičemž jsme použili některé otázky z dotazníku pro žáky starší.

Nasbíraný materiál formou dotazníků a rozhovoru jsme postupně doplňovali o informace získané na základě dlouhodobějšího působení na gymnáziu ve Vlašimi.

6.2. Analýza mluvy žáků

6.2.1. Rovina fonetická a fonologická

Neformální komunikace mezi žáky probíhá na bázi obecné češtiny, proto je pro ni typická koncovka -ej místo -ý u adjektiv v absolutním konci slova, tj. v nominativu a akuzativu singuláru maskulin, např. *blbej, černej, dobrej, tupej, plnej*.

Hláskovým jevem, který je v mluvě žáků velmi nápadný, je krácení í/ý v poslední slabice slova, např. *myslím si, paní učitelko, vlastně ani nevím*.

Jak je vidět na následujících příkladech, pro mluvu žáků je typické užívání [í] na místě samohlásky é v koncovkách adjektivního skloňování: *je to dobrý, hustý, není to hezký, není to slušný, nic zajímavýho, občas sou vhodný, sou užitečný*.

Dalším rysem, který je pro skupinu žáků charakteristický, je vypouštění hlásky j na začátku tvarů slovesa být, např. *si dobrej, sou vhodný*.

Dále se v mluvě žáků objevuje zakončení -ej místo -í pro třetí osobu plurálu sloves v přítomném čase, např. *někdy se hoděj*.

6.2.2. Rovina lexikální

6.2.2.1. Expresivita

„Expresivita se chápe jako pragmatická složka významu příslušného výrazového prostředku, daná postojem mluvčího; u konkrétních výrazových prostředků se může mluvit o existenci expr. příznaku.“ (ESČ, 2002, s. 131) Expresivní slova mají za úkol vyjádřit city, postoje a volní vztah mluvčího ke skutečnosti – vyznačují se tím, že mají emocionální příznak, který se přidružuje k jejich základnímu pojmenovávacímu významu. Tento příznak může být kladný i záporný. Všechny jazykové roviny (hláskosloví, tvarosloví, syntax a lexikum/slovní zásoba) nabízejí k vyjádření exprese speciální prostředky. Expresivní charakter mají například slova, v nichž se vyskytují některé méně časté hláskové skupiny (*čmucht, hňup*). Expresivní výrazy vznikají velmi často slovotvornými prostředky (*lotr X lotras, arcilotr, Prus X Prušák*). (příklady převzaty z ESČ, 2002, s. 132)

Hlavní doménou expresivnosti je lexikum. Expresivitu v lexiku podrobně zpracoval Zima

(1961), který člení expresiva na výrazy s expresivitou „*inherentní, kterou můžeme u příslušného lexému identifikovat i bez znalosti kontextu (hubeňour, spinkat, vyzunknout); dále adherentní, která se v určitém kontextu ustálila teprve postupně, rozčleněním a přenesením základního slovního významu (např. slovo robota je expr. ve významu „práce vůbec, zvláště nepříjemná, těžká“)* a kontextovou, která se projeví při spojení výrazových prostředků patřících k různým stylovým oblastem“ (ESČ, 2002, s. 132). V rámci lexikálních expresiv se zpravidla rozlišují vulgarismy (*bordel, kurevsky, nasrat*), slova hanlivá, znevažující (*cuchta, flákat se, pupkatý*), eufemismy/meliorativa mající zjemňující funkci (*společensky unavený místo opilý*), dysfemismy/pejorativa (*zdechnout místo zemřít, žrát místo jíst*), tzv. dětská slova (*bumbat, papu*), hypokoristika (*Hanička, Petříček, brácha, ségra*), deminutiva (*maličký, ručička, řapkat*), augmentativa (*psisko, tlamajzna, ušiska*). (příklady převzaty z ESČ, 2002, s. 132)

V mluvě žáků se velmi často objevují expresiva s citově kladným příznakem. Jedná se zejména o zdobněliny (deminutiva) rodných jmen spolužáků, např. *Barča, Dádík, Kačenka, Miša, Monča, Olí*. Zdobněliny se objevují i v jiných sémantických okruzích slovní zásoby mluvy žáků, např. pro nejlepší známku někteří z dotazovaných uvedli slovo *jedňuška*, pro zápisník učitele několikrát uvedli slovo *notýsek* a pro učebnici název *učebka*. Zřídka se v žákovských odpovědích objevily zdobněliny *jidelka* pro jídelnu či *mapča, mapička, mapka* pro mapu. V mluvě žáků jsme dále zaznamenali skupinu slov domáckých (hypokoristik), která uváděli žáci ve svých odpovědích na otázku, jak hovoří o svých rodičích. Nejčastěji to byla slova *mamka, maminka, taťka, tatínek*. V získaném materiálu se též objevila slova důvěrná (familiární) – např. *láska, miláček, zlatíčko*. Tato slova uváděli žáci mezi přezdívkami pro spolužáky, které mají rádi.

Ve velkém množství se v mluvě žáků objevují i lexikální expresiva se záporným příznakem. Zaznamenali jsme slova hanlivá, např. *čumět* místo dívat se, *šprt* jako označení žáka, který se učí dobře, *úča* místo slova učitelka. Dále se v odpovědích objevila některá slova zveličelá, např. *Mrňous* jako přezdívka žáka, který je malý vzrůstem, *Tlust'och* jako přezdívka žáka silnější postavy. Nepatrně jsou ve shromážděném žákovském výrazivu doložena slova zhrubělá/pejorativa, např. slovo *bečka* pro označení tlustého spolužáka, slovo *huba* uváděli žáci pro označení úst. V získaném materiálu se vyskytují též slova vulgární, např. *hajzl* místo slova záchod, *žrádelna* místo slova jídelna.

6.2.2.2. Charakteristika slovní zásoby mluvy žáků

V této části se zaměříme na některé sémantické okruhy v žákovské slovní zásobě, a to na názvy vyučovacích předmětů, názvy známek, na pojmenování a přezdívky učitelů a učitelek, názvy učebních pomůcek, vybavení a míst školní budovy, dále na přezdívky spolužáků a na to, jak žáci hovoří o svých rodičích. Součástí charakteristiky slovní zásoby mluvy žáků je i přehled jiných specifických označení a výrazů, na které si dotazovaní žáci vzpomněli.

6.2.2.2.1. Názvy vyučovacích předmětů

Názvy předmětů, které jsou ve škole vyučovány, reprezentují široké spektrum druhů tvoření slov, zejména odvozování. Uplatňuje se zde často univerbizace. Substantiva vznikají pomocí sufixu –ina, např. *anglina*, aktuální je využití zkratky předmětu jako motivantu, např. *aj – ájina*, *čj – čějina*, *frj – frájina*, *špj – špájina*.

Zkratka předmětu jako motivantu má využití i u dalších názvů předmětů, např. IVT (informatika a výpočetní technika) – *ívétéčko*, VZD (výchova ke zdraví) – *vézetděčko*.

Tradičním odvozováním pomocí sufixů –ka, –ky, –ák vznikají např. slova *hudebka*, *občanka*, *výtvarka*, *děják*, *přírodák*, *tělák*, *pracovky*, *volitelky*. Přípona –ky je užita ve slovech, jež jsou motivována plurálovým tvarem pojmenování předmětů (*pracovní činnosti – pracovky*, *volitelné předměty – volitelky*).

Dále se při vytváření názvů vyučovaných předmětů uplatňuje nápadné překrucování a mechanické nespisovné zkracování (*bio*, *bioška*, *fýza*, *infoška*, *informáta*, *máta*).

6.2.2.2.2. Názvy známek

I při pojmenování známek se v mluvě žáků uplatňuje derivace, při níž dochází k významovým specifikacím. Využívají se především pojmenování číslic, užívaná ve spisovném jazyce – *jednička*, *dvojka*, *trojka*, *čtyřka*, *pětka*. Kromě nich se objevuje anomální tvoření jednotek z deformovaných základů, např. *dvója*, *trója*, *čtýra*. Zajímavé je analogické tvoření pojmenování *tříčka* podle modelu pojmenování *jednička*. Vedle toho se objevují již

starší názvy jako *čtverka*, *čtverec*, z nichž první evokuje dialekty a druhé vzniklo sémantickým tvořením.

Zvláštní skupinu tvoří názvy pro pětku, kdy si žáci vymýšlejí nejrůznější pojmenování, např. *plnej počet*, *fullhouse*, *bajle*. Jedná se o přenášení slovního významu, zejména metaforické.

6.2.2.2.3. Pojmenování učitelů a učitelek

Tuto kategorii dělíme na dvě podkapitoly – na pojmenování učitelů a učitelek podle profese a předmětu, který vyučují, a na přezdívky.

6.2.2.2.3.1. Pojmenování učitelů a učitelek podle profese

Pokud se zaměříme na to, jak žáci nazvou své učitele a učitelky podle předmětu, který vyučují, nebo podle názvu povolání, které vykonávají, velmi výrazné je standardní tvoření konatelských názvů, např. *češtinář(ka)*, *dějepisář(ka)*, *chemikář(ka)*, *matikář(ka)* (od deformovaného motivantu *matika*), *němčinář(ka)*, *zeměpisář(ka)*). V žákovských odpovědích převažovaly přechýlené podoby těchto názvů, což nepochybně souvisí s tím, že dané předměty vyučují převážně ženy.

Vedle toho se v našem materiálu objevilo i víceslovné pojmenování *učitel mučitel* a již starší zkrácená podoba slova učitelka *uča/úča*.

6.2.2.2.3.2. Přezdívky učitelů a učitelek

Zajímavé je užívání pojmenování motivovaných příjmení učitelů, která se dále dělí na ta, jež přesně odpovídají příjmením, např. *ekologická Fraňková*, *Hronová*, *Poslušná*, *Skopcová*; a na úpravy příjmení. Žáci se zvláštní zálibou komolí skutečná příjmení učitelů a učitelek. Mezi nejproduktivnější přípony, pomocní nichž vznikla většina přezdívek pro učitele, patří přípona –ák. Touto příponou byly odvozeny např. přezdívky *Boršák* (Boršovský), *Brabčák* (Brabec), *Holejšák* (Holejšovský), *Mrazák* (Mrázek), *Slad'ák* (Sladkovský). Další přezdívky vznikly např. derivací příponou –da, např. *Kolda* (Koloros), *Velda* (Velík). Přezdívek pro učitele se v našem materiálu objevilo o poznání méně než přezdívek pro učitelky. To souvisí se skutečností, že ve škole vyučují žáky převážně ženy. K nejproduktivnějším příponám, pomocí

nichž byly přezdívky učitelek vytvořeny, patří přípony –ka, a –ice. Pomocí přípony –ka vznikly např. přezdívky *Baštovka* (Baštová), *Douchovka* (Douchová), *Dvořka* (Dvořáková), *Jedlanka* (Jedlanová), *Hrubantka* (Hrubantová), *Plechatka* (Plechatová), *Sábovka* (Sábová), *Zemanka* (Zemanová), pomocí přípony –ice např. přezdívky *Dufice* (Dufková), *Fučice* (Fučíková), *Hrubice* (Hrubantová), *Třicátnice* (Třicátníková). Méně produktivní je přípona –y, pomocí níž vznikla např. přezdívka *Lašty* (Laštovková). Další přezdívky vznikly zkracováním, které proběhlo prostým odtržením a osamostatněním počátečních slabik, např. *Hora* (Horažďovská) nebo *Žiži* (Žižková) – navíc doplněná o koncovku –i. Deformací hlásek či hláskových skupin spolu s odvozováním příponami či koncovkami vznikají mnohé další přezdívky – *Dubča* podle příjmení Doubková, *Fromča* podle příjmení Frommová, *Chóťa* podle příjmení Chotovinská.

Pro pojmenování učitelů využívají žáci i deminutiv jejich rodných jmen, např. *Evička* (Eva), *Marcelka* (Marcela), *Péťa* (Petr).

V nashromážděném materiálu dále zaznamenáváme přezdívky motivované množstvím různých nápadných vzhledových rysů. Tato skupina přezdívek dokládá výborný pozorovací talent dnešních českých žáků. Podle tělesných proporcí popisovaných učitelů a učitelek vznikly např. přezdívky *Mamut*, *Otylka* (zkráceně *Óťa*), podle barvy či tvaru očí, pohledu nebo oční vady vznikly např. přezdívky *Čínaň*, *Pidlooká/Pidloočko/Kuliočko*. Některé přezdívky vznikly na základě úpravy vlasů a účesu, např. *Květák*, *Ovce*. V nasbíraném materiálu se vyskytla i přezdívka podle stylu chůze jednoho z učitelů *Tučňák*.

Mezi přezdívkami učitelů jsme dále zaregistrovali i hrubá, vulgární slova, většina z nich byla spíše nadávkami. K nejčtetnějším skupinám těchto nadávkových oslovení patřila pojmenování odkazující na zvířata (*kráva*, *vůl*) a pojmenování vycházející z označení mentálních schopností člověka (*debil*, *imbecil*, *kretén*). Tato slova nejsou součástí slovníku mluvy žáků základní školy. Spíše než o přezdívky se jedná o pojmenování, jež bývají součástí i jiných mluv, nejsou přímo spojena se školním prostředím. Žáci tato slova užívají proto, aby jimi demonstrovali svůj negativní postoj ke světu dospělých a k jejich nařízením, zákazům, příkazům apod. Svou roli zde hraje i míra žákovského hněvu na konkrétní učitele.

6.2.2.2.4. Názvy učebních pomůcek a předmětů, vybavení a míst školní budovy

V této části charakterizujeme, jaké strategie žáci využívají pro pojmenování některých školních pomůcek a školního vybavení. Uživatelé žakovské mluvy velmi často přebírají výrazy ze spisovného jazyka bez hláskových a tvarových změn, mění však (nejčastěji na základě metafor a metonymie) jejich význam, např. *kulomet*, *salát*. Ve slovní zásobě žáků nalezneme tradiční pojmenování (z nichž některá se objevují i v obecné češtině) např. pro třídní knihu *třídnice*, pro žakovskou knížku *žákajda*, *žakovská*, ale i méně známé a používané výrazy, např. pro zápisník učitele *bonzač*, *hnus*, *házeňák*, *kulomet*, *notýsek*, *známkovač*, pro sborovnu *sborovnice*, *učitelská drbárna* či pro katedru učitele *katedrála*.

Různými způsoby tvoření (odvozováním, mechanickým krácením) vytvářejí žáci názvy pro některé učebny, ředitelnu a další místnosti školní budovy. Časté je tvoření podstatných jmen označujících jednotlivé učebny příponou –ák, např. *děják*, *přírod'ák*, *zemák*. Jako velmi produktivní se ukazuje přípona –árna, pomocí níž vznikl např. název pro jídelnu (*šlichtárna*) nebo pro ředitelnu (*průšvihárna*, *řídárna*). Tyto názvy mají jistý emocionální příznak. Pro pojmenování školního bufetu vznikl název *bufáč* pomocí přípony –áč, *bufík* pomocí přípony –ík. Velmi frekventované je krácení slov, kterým vzniklo např. pro bufet pojmenování *bu*. Zřídka se v nashromážděném materiálu tohoto sémantického okruhu objevuje odvozování příponou –ice (*sborovnice* pro sborovnu). K názvům, které vznikly mechanickým krácením, patří např. *družka* pro slovo družina, *jídelka* pro slovo jídelna, *kancl* pro slovo kancelář či *laborka* pro slovo laboratoř.

6.2.2.2.5. Přezdívky spolužáků

Přezdívky jsou přirozenou součástí žakovského slovníku. Přezdívky jsou mezi žáky velmi populární, poněvadž mohou s jejich pomocí vyjádřit např. odmítnutí/zavržení nebo sympatii. Přezdívka může také sloužit čistě praktickým účelům, když např. potřebují odlišit dvě osoby stejného jména. Přezdívky vznikají většinou poměrně rychle.

Kvíčalová ve své rigorózní práci (2010) vymezuje tzv. pravé a nepravé přezdívky. Za pravou přezdívku považuje ve shodě s odbornou literaturou „*jakékoliv neoficiální jméno užívané v dětském kolektivu jako jméno vlastní, včetně obměn rodových jmen, které mají pro svou*

neobvyklost a jedinečnost schopnost individualizovat (Kardanka – Kateřina), a obměn a deformací příjmení spojených s novou motivací (Duch – podle příjmení Dušan a záliby v nočních bojových hrách)“ (Kvičalová, 2010, s. 9). Mezi skutečné přezdívky nepočítá pouhé *obměny a deformace příjemní bez změny motivace (Stody – podle příjmení Stodůlka, Lukin – podle příjmení Lutovský), stejně jako nejrůznější domácí podoby a zdvojnásobení rodných jmen, které se běžně rozšířily*“ (tamtéž). V našem materiálu se vyskytují oba typy těchto přezdívek, v sestaveném slovníku je však nijak nerozlišujeme.

Velmi často nahrazují žáci dlouhá jména a příjmení kratšími přezdívkami, které nebývají náročné na fantazii. V nasbíraném materiálu se v největším množství objevily přezdívky vycházející z rodného jména – uplatňují se v nich jejich slovotvorné varianty (hypokoristika), často s využitím slabě produktivních přípon, žáci např. jmenují Davida *Dádík*, Janu *Jaňule*, Kateřinu *Kačka*, Martina *Mates*, Olgu *Olí*, Terezu *Terka*, *Teruš*. Oblíbené jsou též přezdívky vzniklé z rodných jmen komolením, např. *Kačaba* (Kateřina), *Kýřa* (Kristýna), *Miška* (Michaela), *Štíp* (Štěpán). Krácením rodných jmen vznikají např. přezdívky *Chal* (Michal), *Nika* (Veronika). Zřídka se mezi žákovskými přezdívkami objevily přesmyčky, např. *Šadu* (Aduš – Adéla), *Ešilka* (Eliška) a proteze (*Faneta* – Aneta, Holina – Olina).

V našem materiálu převažují přezdívky vzniklé od příjmení zkracováním a odvozováním. Krácení v nasbíraném materiálu proběhlo zejména prostým odtržením a osamostatněním počátečních slabik, které fungují jako samostatné pojmenování, např. *Fari* podle příjmení Farion, *Mach* podle příjmení Macháček, *Písa* podle příjmení Písařík, *Sova* podle příjmení Sovadinová, dále např. vypuštěním hlásek uprostřed slova kombinovaným se změnou délky samohlásky – *Bříza* podle příjmení Březina. Deformací hlásek či hláskových skupin spolu s derivací příponami vznikají mnohé další přezdívky – *Capič* podle příjmení Cápálík, *Kalič* podle příjmení Kalina, *Mlaza* podle příjmení Mlázovský, *Šéba* podle příjmení Šebet.

Zajímavou skupinu žákovských přezdívek tvoří přezdívky, které vznikly na základě zkrácení, dalšího komolení a jiných úprav tak, aby byly snadno využitelné v běžné řeči, např. Polidarová – Poly – *Moły*, Jelínek – Jelen – *Sob*, Včelák – Včelda – *Čmelda*, Zadražil – Zadr – *Hadr*.

Při vytváření přezdivek z příjmení se uplatňuje řada slovotvorných prostředků, proto zmiňujeme přehled přezdívek vzniklých z příjmení pomocí různých koncovek a přípon:

Přezdívky mužského rodu

Pomocí koncovky *-y/-i* vznikly např. přezdívky *Beny* podle příjmení Benačan, *Capi/Cápy* podle příjmení Čápalík, *Dvoři* podle příjmení Dvořák, *Gaži* podle příjmení Gažák, *Kabi* podle příjmení Kabíček, *Machy* podle příjmení Macháček, *Podhy* podle příjmení Podhadský.

Pomocí koncovky *-a* vznikly např. přezdívky *Bříza* podle příjmení Březina, *Nebřa* podle příjmení Nebřenský, pomocí přípony *-da* *Benda* podle příjmení Beneš, *Standa* podle příjmení Staněk.

Mezi nejproduktivnější patří přípony *-ák* (např. *Bělák* podle příjmení Bělohav, *Březák* podle příjmení Březina, *Dubák* podle příjmení Dub, *Smutňák* podle příjmení Smutný) a přípona *-ík* (např. *Dubík* podle příjmení Dub, *Špejtík* podle příjmení Špejtek, *Zejdík* podle příjmení Zejda). Další přípony už nejsou tak produktivní, např. *-in* (*Mikšín* podle příjmení Mikeš) nebo *-is/-ys* (*Kaltis/Kaltys* podle příjmení Kaltounek).

Přezdívky ženského rodu

Přezdívek ženského rodu jsme nashromáždili méně než přezdívek rodu mužského. Nejfrekventovanějšími koncovkami, pomocí nichž tyto přezdívky vznikají, jsou koncovky *-y* (*Cmíry* podle příjmení Cmíralová, *Síby* podle příjmení Sibrťová) nebo *-a* (*Hnojna* podle příjmení Hnojnová, *Sova* podle příjmení Sovadinová).

V našem materiálu vznikly přezdívky ženského rodu ještě např. pomocí přípony *-ka* (*Adamka* podle příjmení Adamová, *Boška* podle příjmení Bošinová).

Opakovaným motivem k pojmenování spolužáka přezdívkou je jeho určitý výrazný vzhledový detail. Motivaci jsme velmi snadno vysledovali v případech, kdy je přezdívkou zhodnocen nějaký trvalý znak, např. *Buřtík*, *Hobit*, *Mrňous*, *Špiček*, *Trpaslík*, *Tyčka* – tyto přezdívky vypovídají mnoho o typu postavy. Motivací přezdívkou *Křeček* je tvar zubů, přezdívky *Modelína* či *Barbína* vycházejí z toho, jak se spolužačky oblékají, malují apod. Pokud jde o přezdívky týkající se oblečení nebo vlasů, pro určení jejich motivace nám pomohla vysvětlení,

kteřá řáci uváděli (přezdívkou *Faraón* spoluřáka, kteřý jako faraón vypadá poté, co si rozpustí vlasy; přezdívkou *Plamen* označují spoluřačku, kteřá má vlasy obarvené červenou barvou).

Dalří velkou skupinu ve slovní zásobě řákovské mluvy tvoří přezdívky získané na základě typického chování či výrazných povahových vlastností. Např. spoluřačke, kteřá má ráda banány, přezdívalí spoluřáci *Čiky*, *Čikita*, ukecanému spoluřákovi přezdívalí *Drřtička*, jako *Teplákového krále* označí spoluřáka, kteřý stále nosí tepláky. *Smiřkem* označí řáci spoluřáka, kteřý se neustále směje („má pusu od ucha k uchu“), *Rudoslavou* označí spoluřačku, kteřá je věčně rudá.

Občas se vyskytují i vymyšlené přezdívky, např. *Harvard* (řák, kteřý je na trojkách říká: „K čemu mi to bude? Já půjdu na harvard!“) či *Zálesák* (řák chce jít na lesnickou řkolu).

Někdy přezdívky vznikly překladem do cizího jazyka, např. *Bowling* podle příjmení Kužel, *Pidřin/Pigeon* podle příjmení Holub.

Na základě prozkoumaného materiálu můžeme říci, že větří část přezdívek se řadí mezi sluřná slova, velmi často mezi deminutiva. K té části přezdívek, ke kteřé řadíme slova nesluřná, ve větřině případů patří slova vulgární, např. *blbec*, *debi/debil*, *kráva*, *kretén*, *patla*, *pipina*, *slizoun*. Tato pojmenování nelze chápat jako přezdívkou, neboť jako přezdívkou musíme chápat pouze takové pojmenování, s nímž jeho nositel souhlasí, je s ním spokojen, nebo jej alespoň trpí, zatímco výře zmíněné přezdívky patří do skupiny přezdívek, ke kteřým se její nositelé hlásí jen výjimečně. Přezdívky tohoto typu jsme do slovníku z výře uvedených důvodů nezařadili.

Zdůrazňujeme, že nelichotivé a záporné přezdívky se v našem materiálu vyskytují pouze v omezené míře (jejich větřímu výskytu zřejmě přispěly zábrany spojené s vyplňováním dotazníku ve škole, byť byl anonymní). Mezi řákovskými přezdívkami převažují neutrální a kladně laděné přezdívky, což nás mile překvapilo.

6.2.2.2.6. Jak mluví řáci o svých rodičích

V tom, jak mluví řáci o svých rodičích se svými spoluřáky a kamarády, se jednotlivé odpovědi rozcházely. Množství řáků uvedlo, že o rodičích mluví s kamarády stejně, jako když s rodiči hovoří doma, tj. hezky a sluřně. Nejčastěji se v jejich odpovědích vyskytovala slova

mamka, maminka; taťka, tatínek. Jiní z respondentů se pravděpodobně snažili svou distancí a silácký nadhled vyjádřit tak, že o rodičích hovořili jako *o matce, tátovi, o máti, o fotrovi*. Příčin může být několik, to však není předmětem našeho zkoumání.

V žákovských odpovědích se objevila specifická pojmenování pro otce *fogy/fogin/fogis*, jejichž motivaci jsme nezjistili. Objevují se též výrazy přejaté z cizího jazyka. Pro označení matky někteří žáci uvedli výraz *Muti* odvozený z německého *Mutti*, pro označení otce výraz *fotr* odvozený z německého *Vater* či výraz *Dedy*, odvozený z anglického slova *Dad* (tatínek).

Můžeme konstatovat, že pokud někteří žáci mluví se svými kamarády za zády rodičů, použijí hrubší výraz. Stále však převažuje kladný postoj, kdy si žáci svých rodičů váží a mají je rádi.

6.2.2.2.7. Jiná označení a výrazy

V tomto závěrečném sémantickém okruhu slovní zásoby mluvy žáků se rovněž uplatňují mnohé způsoby tvoření slov. Široce zastoupeno je v této oblasti odvozování, např. pomocí přípony *-ec* vznikla pojmenování *refec* (referát) a *repec* (reparát) nebo pojmenování *hipec* pro hip hop. Velmi frekventované je krácení slov, kterým vzniklo např. pro bufet pojmenování *bu* či pojmenování nástěnky se suplováním *supl*, zkrácená a deformovaná jsou rovněž pojmenování různých sportů (např. *přehazka* pro přehazovanou, *vybika* pro vybíjenou). V nashromážděném materiálu se uplatňuje též univerbizace, kterou vzniklo pojmenování *domácák* pro domácí úkol, pojmenování pro interaktivní tabuli *interaktivka*, pro pojmenování pitného režimu vzniklo označení *pitňák*, dále např. pro propisovací tužku pojmenování *propka*.

Své zastoupení mají v tomto okruhu slovní zásoby vulgarismy (*hajzl* pro označení záchodu, *žrádelna* pro označení jídelny, *žrádlo* pro označení jídla).

7. Starší zdroje mluvy žáků a studentů

Abychom posoudili, zda se mluva žáků vyvíjí, hledali jsme publikace staršího data, v nichž by bylo zachyceno a popsáno výrazivo, které by se dotýkalo žákovského či studentského prostředí a které bychom porovnali s naším materiálem. Slovní zásoba z oblasti mluvy žáků a studentů, kterou následující publikace zahrnují, se s naším výzkumem často prolíná, avšak i rozchází.

7.1. Argot a slangy

František Oberpfalcer-Jílek předkládá ve své stati (1934) charakteristiku studentského slovníku. Zvolil si pro ni některé pojmy studentského života, na nichž ukázal, jak je označují žáci/studenti na českých školách. Stať je primárně zdrojem mluvy studentské, přičemž jazykový materiál, který zahrnuje, lze použít i pro práci s mluvou žákovskou (názvy obou těchto mluv se často shodují a prolínají).

Hovoří o tom, že jazyková tvořivost mladých se uplatňuje ve změnách jmen dávaných jednotlivcům (*Jožka, Pepík a Pepíček*) a změnách příjmení. Studenti příjmení různě zkracují (*Kopečný – Kopenka, Křížová – Křížka, Křunda, Pálková – Pálka, Truneček – Trunda*), mění přípony (*Čížek – Čížoun, Havránek – Havránče*) i jinak jména přeměňují (*Bažant – Žabant, Dvořák – Dřevák*). Oberpfalcer-Jílek uvádí, že se ujaly podoby jmen vzniklé jejich čtením pozpátku (*Brož – Žorb, Oktábec – Cebátka*). Tento způsob tvoření pojmenování se v našem materiálu nevyskytuje.

Oberpfalcer-Jílek ve studentském slovníku uvádí velké množství přezdívek. Říká, že přezdívky žáci vytvářejí podle tělesných vlastností (*Buchta, Mrně, Panděra*) nebo podle výrazného povahového rysu (vychloubáčny *Honimír*, upejpavý *Miss*). Jako další názvy zmiňuje Oberpfalcer-Jílek různá pojmenování profesora. Profesora označují studenti i jako *pana učitele* nebo *kantora* (slovo kantor je v současné době už zastaralé) a profesorku jmenují přechýlenými názvy *profáčka, psorka* či na ni přenášejí apelativa běžná o ženě obecně (např. *madam, milostivá* – rovněž tato dvě apelativa jsou zastaralá a v současné době je žáci nepoužívají). Profesorům dávají podle Oberpfalcera-Jílka (1934) také jména hanlivá (zvláště když je profesor přísný – např. *dobrman, sup*), což se projevuje i v současné mluvě mladých

(*dozorce, šerif*). Specifické označení dávají studenti třídnímu profesorovi (*třída, tříd'as, tříd'ák*) a řediteli (*ředa, řid'as, řed'ák, řed'ule*). Oberpfalcer-Jílek věnuje pozornost také tomu, že studenti rádi odvozují jména učitelů příponou –ář od předmětu, jemuž učí (*fyzikář, chemikář, tělocvikář*). Tento způsob odvozování je typickým jevem i v současné mluvě žáků. Profesory označují studenti též individuálními jmény, často obměnami křestních jmen (*Jarda, Matýsek, Venánek*) a příjmení (*Pařízek – Pařez, Porisko*), dokonale odpozorovány mají studenti tělesné znaky svých učitelů (*Čára, Mrňka, Nitka*). Jako stálý zdroj vymyšlení přezdívky slouží studentům mluva profesorů (*Takš – začínal každou řeč slovem takš*).

Velikou skupinou studentského slovníku jsou názvy učebních předmětů. V přehledu těchto názvů uvádí Oberpfalcer-Jílek slova, která se v našem materiálu nevyskytují – např. *dějas/dějko* (dějepis), *němcouzština* (němčina), *francka* (francouzština), *přírod'as* (přírodopis), *tělko* (tělocvik), *matička* (matematika). Veliký počet pojmenování existuje pro známky, přičemž ten největší pro známku nedostatečnou. Jako zvláště oblíbené označuje Oberpfalcer-Jílek názvy *koule* a *kule*, se kterými jsou spojovány představy boje. V souvislosti s pojmenováním školní budovy zmiňuje Oberpfalcer-Jílek oblíbenou příponu –árna, pomocí níž jsou odvozeny názvy *flákárna* a *blbárna*. V našem materiálu se pro školní budovu vyskytuje název odvozený též příponou –árna (*pakárna*).

Ve výčtu různých výrazů studentského slovníku nás zaujalo označení pro vysvědčení (*vysvjégro*), dále pro čtyřku (*gajgle, štica*) a pro tahák (*šalabák, šalák, šalvostr, švindlák*).

Ve studentské mluvě zaznamenává Oberpfalcer-Jílek cizí prvky. Zastavuje se zvláště u slov německého původu, ze kterých by bylo možno sestavit celé skupiny. Tvrzení, že na mluvu studentů má z cizích jazyků největší vliv němčina, dokládá množstvím příkladů (rodiče jsou *fotr* a *mutra*, školní třída je *klasa*, křída *kreida*, pravítko *lajsna*, kniha *bichle* atd). V současné době je otázka vlivu cizích jazyků na studentskou mluvu rozdílná. V nashromážděném materiálu pro naši diplomovou práci je nejvíce patrný vliv anglického jazyka (mezi přezdívkami spolužáků se vyskytují např. výrazy *Bigi, Pidžin/Pigeon, Rikky, Spike, Witch*), zřídka jazyka německého (*kecplac, Kenik/Kénik, Mutr, Muti*) a francouzského (*d'Anet*).

Oberpfalcer-Jílek se zabývá i některými dalšími oblastmi studentského slovníku, ale vzhledem k tomu, že nebyly předmětem předkládané diplomové práce, nebudeme se jimi blíže zabývat.

7.2. Študáci a kantoři

Humoristická kniha Študáci a kantoři z roku 1937 od Jaroslava Žáka patří stejně jako Oberpfalcerova-Jílkova stař (1934) primárně ke zdrojům mluvy studentů, které jsou však cenným materiálem i pro mluvu žakovskou.

V Žakově knize rovněž najdeme názvy, jež jsou současné žakovské slovní zásobě velice blízké: „*sbor se obyčejně skládá z matykáře, latináře, chemikáře, češtináře atd.*“ (Žák, 1989, s. 23); „*shromážděním profesorstva je svatyně nazvaná sborovna, jinak drbárna, klepárna, duchárna, rejpárna neboli myšárna*“ (Žák, 1989, s. 27). Celkově se slovní zásoba, kterou zahrnuje do své knihy Žák, od slovní zásoby nashromážděné prostřednictvím rozhovorů a dotazníků, značně liší. Pro pátý známkový stupeň uvádí Žák názvy *bajle, boule, koule, puma, pecka* či *sardele*, menší část z nich se objevila v našem materiálu (*bajle, koule*). V Žakově popisu převažuje charakteristika rolí studentů ve třídě, uvádí např. *dříče (biflouny, pilníky, rváče, štváče), primusy, světáky, špicly, švencíře a žalobníčky*. V dnešní mluvě žáků bychom jen stěží hledali podobné rozmanité přezdívky pro spolužáky. V současné žakovské mluvě se nejčastěji vyskytují přezdívky vycházející ze jmen a příjmení (*Dádík, Chmelča, Mates, Staněk*). Pokud se soustředíme na to, jak studenti nazvou ředitele školy, Žák předkládá široké spektrum nejrůznějších přezdívek a názvů, např. *bobr, pan řídící, plantážník, řed'ák, řepák, řepinskej, řid'as, řízek, šerif, Šír Chán* a další zajímavá pojmenování. Názvy pro ředitele v našem materiálu nejsou zdaleka tak bohaté (většina žáků uváděla pro označení ředitele slovo *řid'a*). V kapitole o školníkovi jsou uvedeny staré přezdívky *školábr, školda, školmistr, pan Důležitý, šuldínek, duch boudy, přídveřník* či *tepna závodu*. Ani zde náš materiál nerovná velkému množství názvů, které uvádí Žák.

7.3. O českých slanzích

Jaroslav Hubáček v díle O českých slanzích z roku 1981 věnuje studentské a žakovské mluvě, které označuje jako slang, velkou pozornost. Především pro známky, kterými jsou žáci ve škole hodnoceni, zapsal názvy, jež se v námi nashromážděném materiálu nevyskytují. Například pro jedničku uvádí Hubáček názvy *ancka, eso, égo*, které se v žakovských odpovědích neobjevily ani jednou, stejně tak pro pojmenování trojky žáci nevedli Hubáčkem zaznamenaná slova *bronz* či *paušál*. I pro dostatečnou a nedostatečnou uvádí Hubáček řadu

názvů, které v současné době žáci neznají, např. *stačka*, *stágra*, *štych*, *štykla* pro čtvrtý známkový stupeň a *bomba*, *flek*, *sardel* pro stupeň pátý. V kategorii názvů předmětů nepanuje již taková rozdílnost. Zmiňme jen, že v námi získaném materiálu se zřídka vyskytují zkrácené podoby předmětů jako *chema* (chemie) či *litera* (literatura), zkrácené podoby *fraňa* (francouzština) a *fyzza* (fyzika) se v našem materiálu nevyskytují vůbec. Ze srovnání Hubáčkova díla s vlastním zkoumáním však také vyplývá, že mnoho výrazů se shoduje, a to například v oblasti označení učitelů (*uča*, *říd'a*) – zde však najdeme i archaismy (*kantor*, *kantorka*), dále názvů učebních pomůcek (k uložení školních potřeb slouží *taška*, pro žákovskou knížku dosud existují pojmy *žákajda*, *žákule*) a jiných činností spojených se školou: *vy/tasit*, *biflovat se*, *rupnout*, *opáčko*, *pololetky*. Hubáček navíc uvádí i názvy škol, ústavů, místností a některé jiné názvy. Zabývá se i výrazivem mimoškolním, kterého se často užívá i vně školního prostředí, a to nejen mezi mládeží, ale i v běžné konverzaci příslušníků starší generace.

7.4. Slovník nespisovné češtiny

Tento výkladový slovník od Jana Huga obsahuje rozsáhlé nespisovné výrazivo českého jazyka. Pro naše zkoumání je zásadní jeho popis slovní zásoby školního a studentského slangu, který je doplněn několika charakteristickými slovy. Pro školní a studentský slang zařazuje některé výrazy zaniklé, s významem spíše historickým (např. *akáda* – Akademie výtvarných umění či *stágra* – známka dostatečně, čtyřka).

Nahlédneme-li do Hugova slovníku důkladněji, zjistíme, že velké množství výrazů, které zařazuje do školního slangu, zmiňuje již Oberfplacer-Jílek (např. *fránina*, *matika*, výraz *puma* pro pětku). Ve slovníku najdeme velké množství slov, která se též vyskytují v našem materiálu, např. *bajle* (pětka), *baňa* (pětka), *bižule*, *češák* (český jazyk), *čtverec*, *hudebka*, *přírodák*, *říd'a*, *tělák*, *uča* aj. Naše pozornost patří též výrazům, které se naopak v našem materiálu nevyskytují, např. pojmenování školní budovy *bouda*, školní družiny *drůbež*, pracovní činnosti *ručky přčky* nebo např. pojmenování pro učitele tělesné výchovy *bumerang*. Srovnání námi nasbíraného materiálu s výrazivem uváděným ve SNČ je velmi zásadní. SNČ patří k nejnovější sbírce mluvy žáků, které jsme studovali, a tudíž by se s ním měl náš materiál výrazně krýt. Jak bylo výše uvedeno, některá slova uvedená ve SNČ v našem materiálu

nejsou. Jedná se však pouze o několik slov.

Jsme přesvědčeni, že širě nasbíraného materiálu je dostačující a jeho popis je schopný reprezentovat žákovskou mluvu obecně.

Na základě výše uvedeného srovnání konstatujeme, že mluva žáků se neustále vyvíjí a proměňuje. V žákovské mluvě najdeme velké množství výrazů zaniklých: *aksňa*, *aktajda* (aktovka), *dějko* (dějepis), *flek* (pětka), *kantor* (učitel), *tělko* (tělesná výchova), *stačka*, *stágra*, *štych*, *štykla* (čtyřka), *ulka* (domácí úloha), *žákynda* (žákovská knížka), stabilních: *bajle* (pětka), *opáčko* (opakování učiva, písemná práce), *rupnout* (neuspět u zkoušení, propadnout), *říd'a* (ředitel), *třídnice* (třídní kniha), *úča* (učitelka), *žákajda* (žákovská knížka), ale i výrazů nových: *fullhouse* (pětka), *interaktivka* (interaktivní tabule), *íva* (informatika a výpočetní technika), *písíčka* (informatika a výpočetní technika), *velín* (ředitelna). Nové názvy vznikají např. na základě potřeby pojmenovat novou součást školního prostředí (např. *interaktivka* – interaktivní tabule) nebo na základě stále silnějšího vlivu anglického jazyka (např. *Bigi* – přezdívka pro vysokého spolužáka, *písíčka* – informatika a výpočetní technika).

8. Slovníková část

8.1. Charakteristika slovníku

Ve slovníkové části předkládáme 471 pojmenování, kterých se používá v prostředí sledovaných českých škol. Do slovníku jsou zahrnuta nejenom slova, ale i slovní spojení.

Musíme upozornit, že v tomto slovníku zachycujeme mluvu několika skupin žáků z Prahy, jižních a středních Čech, avšak jsme přesvědčeni, že prozkoumaný materiál reprezentuje tendence v žákovské mluvě obecně – výjimkou mohou být jazykové prostředky morfologické a fonetické typické pro moravské oblasti, například se dá předpokládat, že na mnoha místech nebudou mužská adjektiva zakončená v nominativu singuláru na –ej.

Slovník je uspořádán do tematických okruhů, v jejichž rámci jsou slova a slovní spojení řazena abecedně. Je-li heslem víceslovné pojmenování, je řazeno dle prvního autosémantika.

8.2. Struktura slovníku

Slovník vychází z tradičních lexikografických zásad a pravopisných norem, které se uplatňují v současných výkladových slovnících. V rámci tematických okruhů (názvy vyučovacích předmětů, názvy známek, pojmenování učitelů a učitelek podle profese a přezdívky učitelů a učitelek, názvy učebních pomůcek a předmětů, názvy míst a vybavení školní budovy, přezdívky spolužáků, jiná označení a výrazy) jsou hesla abecedně řazená.

Na prvním místě v heslovém odstavci stojí lemma, které je zapsáno tučným písmem. V případě, že se v materiálu objevily varianty lemmat lišící se v kvantitě samohlásek nebo v kvalitě některých hlásek, jsou uváděny obě přes lomítko.

Po lemmatu následují základní mluvnické údaje (u podstatných jmen zakončení 2. pádu a mluvnický rod – rody jsou charakterizovány pomocí zkratky mluvnického rodu *m.*, *ž.*, *s.*), u sloves vid, slovnědruhová příslušnost u přídavných jmen, u víceslovných názvů se mluvnické údaje neuvádějí. Jestliže je podstatné jméno nesklonné, je tento údaj uveden zkratkou *neskl.*

Pokud mají stejné formy slov více motivací, chápeme je jako homonymní a rozlišujeme je pomocí římských číslic, např. *Nika I.*, -y, ž. – podle rodného jména Veronika, *Nika II.*, -y, ž. – podle rodného jména Nikola. Polysémii naznačujeme latinskými číslicemi před výkladem významu.

Jestliže se některý výraz v nashromážděném materiálu objevil pouze jedenkrát, je tento výraz označen * . Může jít o prostředek idiolektu, individuálního jazyka jednotlivce nebo o zastarávající výraz.

Na novém řádku uvádíme informaci o významu. Věcný výklad významu je nečastěji podáván názvem synonymním, někdy opisem. U přezdívek je uvedena motivace jejího vzniku.

Třetí řádek je věnován odkazům na lexikální varianty a synonyma zpracovávaného lexému. Je uveden slovem „též“, po kterém následují kurzívou psané lexikální jednotky.

Ve slovníku uvádíme výrazy v podobě, kterou uvedli žáci. Výjimku tvoří přezdívky spolužáků, které jsme jako jména vlastní zaznamenali všechny s velkými počátečními písmeny.

8.3. Slovník mluvy žáků

8.3.1. Názvy učebních předmětů

ajina/ájina, -y, ž.

anglický jazyk

též *anglina*

anglina, -y, ž.

anglický jazyk

též *ajina/ájina*

bio, neskl., ž.

biologie

též *bioška, bižule*

bioška, -y, ž.

biologie

též *bio, bižule I.*

bižule I., -e, ž.

biologie

též *bio, bioška*

srov. *bižule II.*

čedina/čédina, -y, ž.

český jazyk

též *čeják, čejdina, čejina/čėjina, češák, čénina*

čeják, -u, m.

český jazyk

též *čedina/čédina, čejdina, čejina/čėjina, češák, čénina*

čejdina, -y, ž.

český jazyk

těž *čedina/čédina, čeják, čejina/čėjina, češák, čénina*

čejina/čėjina, -y, ž.

český jazyk

těž *čedina/čédina, čeják, čejdina, češák, čénina*

čénina, -y, ž.

český jazyk

těž *čedina/čédina, čeják, čejdina, čejina/čėjina, češák*

češák, -u, m.

český jazyk

těž *čedina/čédina, čeják, čejdina, čejina/čėjina, čénina*

děják I., -u, m.

dějepis

srov. *děják II.*

frájina, -y, ž.

francouzský jazyk

těž *fránina*

fránina, -y, ž.

francouzský jazyk

těž *frájina*

fıza/fýza, -y, ž.

fyzika

těž *fyzule*

fyzule, -e, ž.

fyzika

těž *fíza/fýza*

hudebka I., -y, ž.

hudební výchova

srov. *hudebka II.*

chema/chéma, -y, ž.

chemie

těž *chemča, chemistry, chemka*

chemča, -i, ž.

chemie

těž *chema/chéma, chemistry, chemka*

* **chemistry**, neskl., ž.

chemie

těž *chema/chéma, chemča, chemka*

chemka, -y, ž.

chemie

těž *chema/chéma, chemča, chemistry*

infoška, -y, ž.

informatika a výpočetní technika

těž *íva, ívka, ívété, ívétéčka, kompy, písíčka, počítače*

íva, ív, ž.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, ívka, ívété, ívétéčka, kompy, písíčka, počítače*

ívka, -ek, s.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívété, ívétéčka, kompy, písíčka, počítače*

ívété, neskl., s.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívka, ívétéčka, kompy, písíčka, počítače*

ívétéčka, -ek, s.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívka, ívété, kompy, písíčka, počítače*

kompy, -ů, m.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívka, ívété, ívétéčka, písíčka, počítače*

* **litera**, -y, ž.

literární výchova

těž *literka, litoška*

literka, -y, ž.

literární výchova

těž *litera, litoška*

litoška, -y, ž.

literární výchova

těž *litera, literka*

matika/matyka, -y, ž.

matematika

těž *mát'a, mátina*

máťa, -ti, ž.

matematika

těž *matika/matyka, mátina*

mátina, -y, ž.

matematika

těž *matika/matyka, máťa*

ňemina/ňémína, -y, ž.

německý jazyk

občanka, -y, ž.

občanská výchova

těž *óvéčko, vobčana*

óvéčko, -a, s.

občanská výchova

těž *óvéčko, vobčana*

písíčka, -ek, s.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívka, ívété, ívétéčka, kompy, počítače*

počítače, -ů, m.

informatika a výpočetní technika

těž *infoška, íva, ívka, ívété, ívétéčka, kompy, písíčka*

pracák, -u, m.

pracovní činnosti

těž *pracáky, pracky, pracovky*

pracáky, -ů, m.

pracovní činnosti

též *pracák, pracky, pracovky*

pracky, -ek, ž.

pracovní činnosti

též *pracák, pracáky, pracovky*

pracovky, -ek, ž.

pracovní činnosti

též *pracák, pracáky, pracky*

příraz I., -u, m.

přírodopis

též *přírod'ák I.*

srov. *příraz II.*

přírod'ák I., -u, m.

přírodopis

též *příraz I.*

srov. *přírod'ák II.*

rodinka, -y, ž.

rodinná výchova

sportovky, -ek, ž.

sportovní hry

špájina, -y, ž.

španělský jazyk

též *špánina*

špánina, -y, ž.

španělský jazyk

též *špájina*

tělák, -u, m.

tělesná výchova

též *těloška*

těloška, -y, ž.

tělesná výchova

též *tělák*

vézétděčko, -a, s.

výchova ke zdraví

též *zdravotní, zdravotka*

* **vobčana**, -y, ž.

občanská výchova

též *občanka, óvéčko*

volitelky, -ek, ž.

volitelné předměty

výtvarka I., -y, ž.

výtvarná výchova

srov. *výtvarka II.*

zdravotní, příd.jm.

výchova ke zdraví

též *vézétděčko, zdravotka*

zdravovka, -y, ž.

výchova ke zdraví

též *vězetděčko, zdravotní*

zemák I., -u, m.

zeměpis

srov. *zemák II.*

8.3.2. Názvy známek

ajncka, -y, ž.

nejlepší známka, jednička

též *bič, jedňuška*

bajle, -e, ž.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

též *búr/bûr, fullhouse, koule, kule, pjéřa, plnej/plný počet*

bič, -e, m.

nejlepší známka, jednička

též *ajncka, jedňuška*

búr/bûr, -a, m.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

též *bajle, fullhouse, koule, kule, pjéřa, plnej/plný počet*

* **čtverák**, -u, m.

druhá nejhorší známka, dostatečná, čtyřka

též *čtverec, čtverka, čtýra, čtýřa, šřoura*

čtverec, -ce, m.

druhá nejhorší známka, dostatečná, čtyřka

též *čtverák, čtverka, čtýra, čtýřa, šřoura*

čtverka, -y, ž.

druhá nejhorší známka, dostatečná, čtyřka

též *čtverák, čtverec, čtýra, čtýřa, šřoura*

čtyřa, -y, ž.

druhá nejhorší známka, dostatečná, čtyřka
též *čtverák, čtverec, čtverka, čtyřa, šfoura*

čtyřa, -i, ž.

druhá nejhorší známka, dostatečná, čtyřka
též *čtverák, čtverec, čtverka, čtyřa, šfoura*

dvoja/dvója, -i, ž.

druhá nejlepší známka, dvojka
též *dvoják, dvojec, dvojina*

dvoják, -u, m.

druhá nejlepší známka, dvojka
též *dvoja/dvója, dvojec, dvojina*

dvojec, -ce, m.

druhá nejlepší známka, dvojka
též *dvoja/dvója, dvoják, dvojina*

dvojina, -y, ž.

druhá nejlepší známka, dvojka
též *dvoja/dvója, dvoják, dvojec*

fullhouse, -u, m.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka
též *bajle, búr/bůr, koule, kule, pjé'a, plnej/plný počet*

jedňuška, -y, ž.

nejlepší známka, jednička
též *ajncka, bič*

koule, -e, ž.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

těž *bajle, búr/bûr, fullhouse, koule, pjé'a, plnej/plný počet*

kule, -e, ž.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

těž *bajle, búr/bûr, fullhouse, koule, pjé'a, plnej/plný počet*

pjé'a, -ti, ž.

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

těž *bajle, búr/bûr, fullhouse, koule, kule, plnej/plný počet*

plnej/plný počet

nejhorší známka, nedostatečná, pětka

těž *bajle, búr/bûr, fullhouse, koule, kule, pjé'a*

šťoura, -y, ž.

druhá nejhorší známka, nedostatečná, čtyřka

těž *čtverák, čtverec, čtverka, čtýra, čtýřa*

troja/trója, -i, ž.

trojka

těž *troják, trojec, třička*

troják, -u, m.

trojka

těž *troja/trója, trojec, třička*

trojec, -ce, m.

trojka

těž *troja/trója, troják, třička*

tříčka, -y, ž.

trojka

těž *troja/trója, troják, trojec*

8.3.3. Pojmenování pro učitele a učitelky podle profese

ajinářka/ájinářka, -y, ž.

učitelka anglického jazyka

též *anglinářka*

anglinářka, -y, ž.

učitelka anglického jazyka

též *ajinářka/ájinářka*

bio úča

učitelka biologie

též *bižulka*

bižulka, -y, ž.

učitelka biologie

též *bio úča*

cizojazyčka, -y, ž.

učitelka cizích jazyků

fráninářka, -y, ž.

učitelka francouzského jazyka

matikářka, -y, ž.

učitelka matematiky

pančelka, -y, ž.

paní učitelka

též *uča/úča*

* **přírodopiska**, -y, ž.

učitelka přírodopisu

špájinář, -e, m.

učitel španělského jazyka

též *špáninář*

špáninář, -e, m.

učitel španělského jazyka

též *špájinář*

uča/úča, -i, ž.

paní učitelka

též *pančelka*

učitel mučitel

učitel

8.3.4. Přezdívky učitelů a učitelek

8.3.4.1. Přezdívky vzniklé z příjmení

Baštovka, -y, ž.

podle příjmení Baštová

Berta, -y, ž.

podle příjmení Berthelot

Borša, -i, m.

podle příjmení Boršovský

Boršák, -a, m.

podle příjmení Boršovský

Brabčák, -a, m.

podle příjmení Brabec

Bušanda, -y, ž.

podle příjmení Bušová

Cmíralka, -y, ž.

podle příjmení Cmíralová

Douchovka, -y, ž.

podle příjmení Douchová

Dubča, -i, ž.

podle příjmení Doubková

Dufice, -e, ž.

podle příjmení Dufková

Dvořka, -y, ž.

podle příjmení Dvořáková

Džej, neskl., ž.

podle příjmení Jelínková

Džejla, -y, ž.

podle příjmení Jelínková

Fromča, -i, ž.

podle příjmení Frommová

Fučice, -e, ž.

podle příjmení Fučíková

Havlice, -e, ž.

podle příjmení Havlíková

Holejšák, -a, m.

podle příjmení Holejškovský

též *Holešák*

Holešák, -a, m.

podle příjmení Holejškovský

též *Holejšák*

Hora, -y, ž.

podle příjmení Horažďovská

Hrubantka, -y, ž.

podle příjmení Hrubantová
též *Hrubice*

Hrubice, -e, ž.

podle příjmení Hrubantová
též *Hrubantka*

Chót'a, -ti, ž.

podle příjmení Chotovinská

Jedlanka, -y, ž.

podle příjmení Jedlanová

Kalil, -a, m.

podle příjmení Kálal

Kolda, -y, m.

podle příjmení Koloros
též *Koldy*

Koldy, -yho, m.

podle příjmení Doloros
též *Kolda*

Lašty, neskl., ž.

podle příjmení Laštovičková

Mrazák, -a, m.

podle příjmení Mrázek

Nývi/Nývy, -iho/-yho, m.

podle příjmení Nývlt

Ozzák, -a, m.

podle příjmení Kozák

Plechatka, -y, ž.

podle příjmení Plechatová

Plešatka, -y, ž.

podle příjmení Plechatová

Růža, -i, m.

podle příjmení Růžička

Rýdleška, -y, ž.

podle příjmení Rýdlová

Sábovka, -y, ž.

podlé příjmení Szabová

Slád'a, -di, m.

podle příjmení Sladkovský

těž *Slad'ák*

Slad'ák, -a, m.

podle příjmení Sladkovský

těž *Slád'a*

Smeták, -a, m.

podle příjmení Smetana

Stibalka, -y, ž.

podle příjmení Stibalová

Szutina, -y, ž.

podle příjmení Szutáková

též *Szutka*

Szutka, -y, ž.

podle příjmení Szutáková

též *Szutina*

Školanka, -y, ž.

podle příjmení Školanová

Tříca, -i, ž.

podle příjmení Třicátníková

též *Třicátnice*, *Třicka*

Třicátnice, -e, ž.

podle příjmení Třicátnice

též *Tříca*, *Třicka*

Třicka, -y, ž.

podle příjmení Třicátníková

též *Tříca*, *Třicátnice*

Velda, -y, m.

podle příjmení Velík

též *Velouš*

Velouš, -e, m.

podle příjmení Velík

též *Velda*

Vilmuška, -y, ž.

podle příjmení Vilmu

Vobejda, -y, ž.

podle příjmení Vobecká

též *Vobina*

Vobina, -y, ž.

podle příjmení Vobecká

též *Vobejda*

Vojířka, -y, ž.

podle příjmení Vojířová

Zemanka, -y, ž.

podle příjmení Zemanová

též *Zemča*

Zemča, -i, ž.

podle příjmení Zemanová

též *Zemanka*

Žiži, neskl., ž.

podle příjmení Žižková

též *Žižina*

Žižina, -y, ž.

podle příjmení Žižková

též *Žiži*

8.3.4.2. Přezdívký vzniklé z rodných jmen

Evička, -y, ž.

podle rodného jména Eva

Máca, -i, ž.

podle rodného jména Marcela

8.3.4.3. Přezdívký vzniklé z rodných jmen

Bělecká, -é, ž.

podle jména Běla Vobecká

Hacmi, neskl., ž.

podle jména Hana Cmíralová

8.3.4.4. Přezdívky podle vzhledu

Číňan, -a, m.

podle šikmých očí

Kulička, -y, ž.

podle postavy ve tvaru koule

Kuliočko/Pidloočko/ Pidlovočko/Pidlovoko, -a, s.

podle toho, že trochu šilhá

Mánička, -y, ž.

podle vlasů

Otylka, -y, ž.

podle tloušťky

Pudlík, -a, m.

podle účesu, který připomíná psa pudla

Tučňák, -a, m.

podle chůze, která připomíná chůzi tučňáka

8.3.5. Názvy učebních pomůcek a předmětů

aktovka, -y, ž.

školní aktovka

též *bágl, taška*

atlasík, -u, m.

atlas

též *salát*

bágl, -u, m.

školní aktovka

též *aktovka, taška*

bonzač, -e, m.

zápisník učitele

též *házeňák, hnus, kulomet, notes, notýsek, učitelák, zápisák, známko vač*

cennost, -i, ž.

žakovská knížka

též *index, žákajda, žakovská, žákule*

házeňák, -u, m.

zápisník učitele

též *bonzač, hnus, kulomet, notes, notýsek, učitelák, zápisák, známko vač*

hnus, -u, m.

expr. zápisník učitele

též *bonzač, házeňák, kulomet, notes, notýsek, učitelák, zápisák, známko vač*

index, -u, m.

žakovská knížka

též *cennost, žákajda, žakovská, žákule*

kulomet, -u, m.

zápisník učitele

též *bonzač, házeňák, hnus, notes, notýsek, učitelák, zápisák, známko vač*

mapča, -i, ž.

mapa

též *mapička, mapka*

mapička, -y, ž.

mapa

též *mapča, mapka*

mapka, -y, ž.

mapa

též *mapča, mapička*

mučebnice, -e, ž.

učebnice

též *učebka*

notes, -u, m.

zápisník učitele

též *bonzač, házeňák, hnus, kulomet, notýsek, učitelák, zápisák, známko vač*

notýsek, -ku, m.

zápisník učitele

též *bonzač, házeňák, hnus, kulomet, notes, učitelák, zápisák, známko vač*

penálos, -su, m.

penál

těž *pouzdro*

pouzdro, -a, s.

penál

těž *penálos*

salát, -u, m.

atlas

těž *atlasík*

taška, -y, ž.

školní aktovka

těž *aktovka, bágel*

učebka, -y, ž.

učebnice

těž *mučebnice*

učitelák, -u, m.

zápisník učitele

těž *bonzač, házeňák, hnus, kulomet, notes, notýsek, zápisák, známko vač*

zápisák, -u, m.

zápisník učitele

těž *bonzač, házeňák, hnus, kulomet, notes, notýsek, učitelák, známko vač*

známko vač, -e, m.

zápisník učitele

těž *bonzač, házeňák, hnus, kulomet, notes, notýsek, učitelák, zápisák*

žákajda, -y, ž.

žakovská knížka

též *cennost, index, žakovská, žákule*

žakovská, příd. jm.

žakovská knížka

též *cennost, index, žákajda, žákule*

žákule, -e, ž.

žakovská knížka

též *cennost, index, žákajda, žakovská*

8.3.6. Názvy míst a vybavení školní budovy

bižule II., -e, ž.

učebna/laboratoř biologie

srov. *bižule I.*

bu, neskl., m.

– bufet

– též *bufáč*, *bufík*

bufáč, -e, m.

– bufet

– též *bu*, *bufík*

bufík, -u, m.

– bufet

– též *bu*, *bufáč*

děják II., -u, m.

učebna dějepisu

srov. *děják I.*

družka, -y, ž.

školní družina

též *družá*, *držka*

družá, -i, ž.

školní družina

též *družka*, *držka*

držka, -y, ž.

školní družina

též *družka, družá*

fyzika, -y, ž.

učebna fyziky

hudebka II., -y, ž.

učebna hudební výchovy

srov. *hudebka I.*

jazykovka, -y, ž.

jazyková učebna

jídelka, -y, ž.

školní jídelna

též *jídelnička, šlichtárna, žrádelna*

jídelnička, -y, ž.

školní jídelna

též *jídelka, šlichtárna, žrádelna*

kancl, -u, m.

kancelář školy

katedrála, -y, ž.

katedra učitele

počítače, -ů, m.

počítačová učebna

též *počítačovka*

počítačovka, -y, ž.

počítačová učebna

též *počítače*

posilka, -y, ž.

posilovna

příraz II., -u, m.

učebna přírodopisu

též *přírod'ák II.*

srov. *příraz I.*

přírod'ák II., -u, m.

učebna přírodopisu

též *příraz II.*

srov. *přírod'ák I.*

ředitelna, -y, ž.

ředitelna

též *říd'árna, říd'ovna, velín*

říd'árna, -y, ž.

ředitelna

též *ředitelna, říd'ovna, velín*

říd'ovna, -y, ž.

ředitelna

též *ředitelna, říd'árna, velín*

sborovnice, -e, ž.

sborovna

těž *učitelská drbárna*

šlichtárna, -y, ž.

expr. školní jídelna

těž *jídelka, jídelnička, žrádelna*

učitelská drbárna

sborovna

těž *sborovnice*

velín, -u, m.

ředitelna

těž *řiditelna, řídárna, řídovna*

výtvarka II., -y, ž.

učebna výtvarné výchovy

srov. *výtvarka I.*

zemák II., -u, m.

učebna zeměpisu

srov. *zemák I.*

žrádelna, -y, ž.

expr. školní jídelna

těž *jídelka, jídelnička, šlichtárna*

8.3.7. Přezdívky spolužáků

8.3.7.1. Přezdívky vzniklé z rodných jmen

Ajuš, neskl., ž.

podle rodného jména Alena

též *Ája*

Alda, -y, m.

podle rodného jména Aleš

Anča, -i, ž.

podle rodného jména Anna

též *Áňa, Enče*

Áďa, -di, ž.

podle rodného jména Adéla

Ája, -i, ž.

podle rodného jména Alena

též *Ajuš*

Áňa, -ni, ž.

podle rodného Anna

též *Anča, Enče*

Blána, -y, ž.

podle rodného jména Blanka

Bramborka, -y, ž.

podle rodného jména Debora

ĎAnet, neskl., ž.

podle rodného jména Aneta

Debb, neskl., ž.

podle rodného jména Debora

též *Debča, Debi/Deby, Deff*

Debča, -i, ž.

podle rodného jména Debora

též *Debb, Debi/Deby, Deff*

Debi/Deby, neskl., ž.

podle rodného jména Debora

též *Debb, Debča, Deff*

Deff, neskl., ž.

podle rodného jména Debora

též *Debb, Debča, Debi/Deby*

Eliáš, neskl., ž.

podle rodného jména Eliška

též *Elís, Ell, Ešilka*

Elís, neskl., ž.

podle rodného jména Eliška

též *Eliáš, Ell, Ešilka*

Ell, neskl., ž.

podle rodného jména Eliška

též *Eliáš, Elís, Ešilka*

Enče, neskl., ž.

podle rodného jména Anna

též *Anča, Áňa*

Ešilka, -y, ž.

podle rodného jména Eliška

též *Eliáš, Elís, Ell*

Éfa, -y, ž.

podle rodného jména Eva

též *Evik/Evík*

Evik/Evík, -a, ž.

podle rodného jména Eva

též *Éfa*

Faneta, -y, ž.

podle rodného jména Aneta

Fenca, -i, m.

podle rodného jména Václav

též *Venouš*

Holina, -y, ž.

podle rodného jména Olga

Chal, -a, m.

podle rodného jména Michal

též *Mířa*

Chiquita, -y, ž.

podle rodného jména Nikola

Ifa, -y, ž.

podle rodného jména Iva

Iggi, -iho, m.

podle rodného jména Igor

Janča, -i, ž.

podle rodného jména Jana

též *Jaňule*

Jaňule, -e, ž.

podle rodného jména Jana

též *Janča*

Jaroušek, -ka, m.

podle rodného jména Jaroslav

též *Jarys*

Jarys, -e, m.

podle rodného jména Jaroslav

též *Jaroušek*

Kačaba, -y, ž.

podle rodného jména Kateřina
též *Kačenka, Katéča, Kát'a*

Kačenka, -y, ž.

podle rodného jména Kateřina
též *Kačaba, Katéča, Kát'a*

Kája, -i, ž.

podle rodného jména Karolína
též *Karla*

Karla, -y, ž.

podle rodného jména Karolína
též *Kája*

Katéča, -i, ž.

podle rodného jména Kateřina
též *Kačaba, Kačenka, Kát'a*

Kát'a, -ti, ž.

podle rodného jména Kateřina
též *Kačaba, Kačenka, Katéča*

Kiki, neskl., ž.

podle rodného jména Kristýna
též *Kýt'a*

Kuba, -y, m.

Jakub
též *Kubík*

Kubík, -a, m.

podle rodného jména Jakub

též *Kuba*

Kýt'a, -ti, ž.

podle rodného jména Kristýna

též *Kiki*

Lenička, -y, ž.

podle rodného jména Lenka

též *Lenouš*, *Léňa*

Lenouš, -e, ž.

podle rodného jména Lenka

též *Lenička*, *Léňa*

Léňa, -ni, ž.

podle rodného jména Lenka

též *Lenička*, *Lenouš*

Lubík, -a, m.

podle rodného jména Luboš

Lucifer, -a, ž.

podle rodného jména Lucie

Luky, -yho, m.

podle rodného jména Lukáš

Magi, neskl., ž.

podle rodného jména Magdaléna

Mája, -i, ž.

podle rodného jména Markéta

též *Maky, Makyta*

Maky, neskl., ž.

podle rodného jména Markéta

též *Mája, Makyta*

Makyta, -y, ž.

podle rodného jména Markéta

též *Mája, Maky*

Máca, -i, ž.

podle rodného jména Marcela

Mára, -y, m.

podle rodného jména Marek

Milhaus, -e, m.

podle rodného jména Milan

Miška, -y, ž.

podle rodného jména Michaela

též *Miša*

Miša, -i, ž.

podle rodného jména Michaela

též *Miška*

Mířa, -ti, m.

podle rodného jména Michal

též *Chal*

Naty, neskl., ž.

podle rodného jména Natálie

též *Natyna*

Natyna, -y, ž.

podle rodného jména Natálie

též *Naty*

Nika I, -y, ž.

podle rodného jména Nikola

též *Nikšík*, *Niky*

srov. *Nika II*.

Nika II, -y, ž.

podle rodného jména Veronika

srov. *Nika I*.

Nikšík, -a, m.

podle rodného jména Nikola

též *Nika*, *Niky*

Niky, neskl., ž.

podle rodného jména Nikola

též *Nika*, *Nikšík*

Olí, -ího, m.

podle rodného jména Ondřej

též *Olík*

Olík, -a, m.

podle rodného jména Ondřej

též *Olí*

Pablo, -a, m.

podle rodného jména Pavel

Pepe, -eho, m.

podle rodného jména Josef

též *Pepek*

Pepek, -ka, m.

podle rodného jména Josef

též *Pepe*

Pet'an, -a, m.

podle rodného jména Petr

Pet'a/Pét'a, -ti, ž.

podle rodného jména Petra

též *Pe'ule*

Pet'ule, -e, ž.

podle rodného jména Petra

též *Pe'a/Pé'a*

Šadu, neskl., ž.

podle rodného jména Adéla

Štěpule, -e, ž.

podle rodného jména Štěpánka

Štíp, -a, m.

podle rodného jména Štěpán

Tery, neskl., ž.

podle rodného jména Tereza

též *Terezz*, *Teruš*

Terezz, neskl., ž.

podle rodného jména Tereza

též *Tery*, *Teruš*

Teruš, neskl., ž.

podle rodného jména Tereza

též *Tery*, *Terezz*

Thomas, -e, m.

podle rodného jména Tomáš

Venouš, -e, m.

podle rodného jména Václav

též *Fenca*

Vít'an, -a, m.

podle rodného jména Vít

Vojtas, -e, m.

podle rodného jména Vojtěch

8.3.7.2. Přezdívky vzniklé z příjmení

Adamka, -y, ž.

podle příjmení Adamová

Benda, -y, m.

podle příjmení Beneš

též *Bendy*

Bendy, -yho, m.

podle příjmení Beneš

též *Benda*

Beny, -yho, m.

podle příjmení Benačan

Bělák, -a, m.

podle příjmení Bělohav

Bery, -yho, m.

podle příjmení Berenika

Bowling, neskl., m.

podle příjmení Kužel

Brada, -y, m.

podle příjmení Bradáč

Březák, -a, m.

podle příjmení Březina

též *Bříza*, *Břízka*

Bříza, -y, m.

podle příjmení Březina

též *Březák, Břízka*

Břízka, -y, m.

podle příjmení Březina

též *Březák, Bříza*

Buri, -iho, m.

podle příjmení Buriánek

Capič, -e, m.

podle příjmení Cápálik

též *Cápi/Cápy*

Cápi/Cápy, -iho/-yho, m.

podle příjmení Cápálik

též *Capič*

Cmíry, neskl., ž.

podle příjmení Cmíralová

Čeky, -yho, m.

podle příjmení Čekal

Číča, -i, ž.

podle příjmení Kocourek

Čmelda, -y, m.

podle příjmení Včelák

Doby, -yho, m.

podle příjmení Dobiáš

Drábík, -a, m.

podle příjmení Dráb

Dubák, -a, m.

podle příjmení Dub

též *Dubík*

Dubík, -a, m.

podle příjmení Dub

též *Dubák*

Dvoři, -iho, m.

podle příjmení Dvořák

Dvořka, -y, ž.

podle příjmení Dvořáková

Fari, -iho, m.

podle příjmení Farion

Gaži, -iho, m.

podle příjmení Gažák

Hadr, -a, m.

podle příjmení Zadražil

Hnojna, -y, m.

podle příjmení Hnojnová

Chmelča, -i, ž.

podle příjmení Chmelařová

Jelen, -a, m.

podle příjmení Jelínek

Kabi, -iho, m.

podle příjmení Kabíček

Kalič, -e, m.

podle příjmení Kalina

Kalt'as, -e, m.

podle příjmení Kaltounek

též *Kaltis/Kaltys, Kalty*

Kaltis/Kaltys, -e, m.

podle příjmení Kaltounek

též *Kalt'as, Kalty*

Kalty, -yho, m.

podle příjmení Kaltounek

též *Kalt'as, Kaltis/Kaltys*

Kašpar, -a, m.

podle příjmení Kašpárek

Kenik/Kénik, -a, m.

podle příjmení Král

Krejča, -i, ž.

podle příjmení Krejčířová

Krondovka, y, ž.

podle příjmení Kronusová

Krůta, -y, m.

podle příjmení Růta

Lhotis, -e, m.

podle příjmení Lhoták

Mach, -a, m.

podle příjmení Macháček

též *Mach*

Machy, -yho, m.

podle příjmení Macháček

též *Mach*

Mikš, -e, m.

podle příjmení Mikeš

též *Mikšín, Mikšina*

Mikšín, -a, m.

podle příjmení Mikeš

též *Mikšín, Mikšina*

Mikšina, -y, m.

podle příjmení Mikeš

též *Mikš, Mikšín*

Mlaza, -y, m.

podle příjmení Mlázovský

Moly, neskl., ž.

podle příjmení Polidarová

Moucha, -y, m.

podle příjmení Mucha

Nebřa, -i, m.

podle příjmení Nebřenský

Osi, neskl., ž.

podle příjmení Rosotová

Pidžin/Pigeon, -a, m.

podle příjmení Holub

Písa, -y, m.

podle příjmení Písařík

Podhy, -yho, m.

podle příjmení Podhadský

též *Podhyn*

Podhyn, -a, m.

podle příjmení Podhadský

též *Podhy*

Poky, -yho, m.

podle příjmení Pokorný

Polda, -y, m.

podle příjmení Polívka

Poly, neskl., ž.

podle příjmení Polidarová

Sábovka, -y, ž.

podle příjmení Sábová

Siky, -yho, m.

podle příjmení Šika

Síby, neskl., ž.

podle příjmení Síbrtová

Smutňák, -a, m.

podle příjmení Smutný

Sob, -a, m.

podle příjmení Jelínek

Sojka, -y, ž.

podle příjmení Sojková

Soldy, -yho, m.

podle příjmení Soldát

Sova, -y, ž.

podle příjmení Sovadinová

Standa, -y, m.

podle příjmení Staněk

Suchar, -a, m.

podle příjmení Suchý

též *Sucht*

Sucht, -a, m.

podle příjmení Suchý

též *Suchar*

Šéba, -y, m.

podle příjmení Šebet

Škvorovka, -y, ž.

podle příjmení Škvorová

Špejt, -a, m.

podle příjmení Špejtek

též *Špejtar*, *Špejtík*

Špejtar, -a, m.

podle příjmení Špejtek

též *Špejt*, *Špejtík*

Špejtík, -a, m.

podle příjmení Špejtek

též *Špejt*, *Špejtar*

Šplíchy, -yho, m.

podle příjmení Šplíchal

Štefi, neskl., ž.

podle příjmení Štefanová

Štefka, -y, ž.

podle příjmení Štefanová

Trója, -i, m.

podle příjmení Trojáněk

Ťapina, -y, ž.

podle příjmení Ťápalová

Uďa, -di, ž.

podle příjmení Udjurminská

Větrák, -a, m.

podle příjmení Větrovský

Volfikus, -se, m.

podle příjmení Volf

Vozi/Vozy, -iho/-yho, m.

podle příjmení Vozíval

Zejdík, -a, m.

podle příjmení Zejda

Zelí I., -ho, m.

podle příjmení Zelingr/Zelingrová

srov. *Zelí II.*

Zelí II., -ho, m.

podle příjmení Zelenka

srov. *Zelí I.*

Zvostál, -a, m.

podle příjmení Dostál

Žákajda, -y, ž.

podle příjmení Žáková

8.3.7.3. Přezdívký vzniklé z rodného jména a příjmení

Patris, -e, m.

- podle jména Patrik Paris

8.3.7.4. Přezdívky vzniklé podle chování

Blesk, -a, m.

podle toho, že rychle běhá

Čikita, -y, ž.

podle toho, že má ráda banány

též *Čiky*

Čiky, neskl., ž.

podle toho, že má ráda banány

též *Čikita*

Čuňajz, -e, m.

spolužák, který se chová jako prase

King, -a, m.

chová se sebejistě, vůdčí osobnost kolektivu

Torpédo, -a, s.

podle toho, že dělá křečovitě a rychlé pohyby

8.3.7.5. Přezdívky podle vzhledu nositele

Angel [endžl], -a, m.

vypadá jako anděl

Barbína, -y, ž.

podle postavy a stylu oblékání

Bigi, neskl., m.

podle vysoké postavy

Buřtík, -a, m.

podle silnější postavy

též *Špek, Špekáček, Špiček*

Faraon, -a, m.

podle rozpuštěných vlasů

Hagrid, -a, m.

podle účesu, bližší motivace přezdívky nezjištěna

Hobit, -a, m.

podle drobné postavy

též *Hobitek*

Hobitek, -ka, m.

podle drobné postavy

též *Hobit*

Hřib, -a, m.

podle střihu vlasů (tvar klobouku)

Křeček, -ka, m.

podle výrazných předních zubů

Modelína, -y, ž.

podle postavy a stylu oblékání

Mrňous, -a, m.

podle malého vzrůstu

Květák, -a, m

podle účesu, bližší motivace přezdívky nezjištěna

Ovce, -e, ž.

podle kudrnatých vlasů

Plamen, -a, m.

podle červených vlasů

Rudoslava Zubatá

velmi často zrudne v obličejí a má široký úsměv

Sluníčko, -a, s.

stále se usmívá a rozdává dobrou náladu

Smíšek, -ka, m.

má pusku od ucha k uchu

Šampón, -a, m.

kdo si velice potrpí na svém vzhledu

Špek, -a, m.

podle silnější postavy

též *Buřtík, Špekáček, Špiček*

Špekáček, -ka, m.

podle silnější postavy

též *Buřtík, Špek, Špiček*

Špiček, -ka, m.

podle silnější postavy

též *Buřtík, Špek, Špekáček*

Trpaslík, -a, m.

podle malého vzrůstu

Tyčka, -y, ž.

podle hubené postavy

Witch, neskl., ž.

vypadá jako čarodějnice

8.3.7.6. Přezdívky podle oblíbenosti nositele

Červeňáček, -ka, m.

rád nosí červené oblečení

Čiv, -a, m.

podle oblíbeného psa – Čivava

Koby, neskl., ž.

má ráda koně

Lemur, -a, m.

má rád lemury

Rajče, -te, m.

nosí červenou mikinu

Růžovka, -y, ž.

má ráda růžovou barvu

Šmoula, -y, m.

často nosí oblečení modré barvy

Teplákový/Teplákovéj král

stále nosí tepláky

Voják, -a, m.

nosí zeleno-černé oblečení

8.3.7.7. Přezdívky podle literárních, filmových, televizních hrdinů či seriálových postav

Elf, -a, m.

podle podobnosti s mytologickou bytostí elfem

Cipísek, -ka, m.

podle podobnosti s pohádkovou postavou z knihy O loupežníku Rumcajsovi

Lumča, -i, m.

podle podobnosti s představitelem role v seriálu Ulici – Lumír Nikl

Xixao, -a, m.

žák malý vzrůstem, podobný křovákovi Xixaovi

8.3.7.8. Podle povahy a charakteru

Drštička, -y, ž.

kdo je ukecaný

též *Kecal, Tlučhuba*

Kecal, -a, m.

kdo je ukecaný

též *Drštička, Tlučhuba*

Tlučhuba, -y, m.

kdo je ukecaný

též *Drštička, Kecal*

8.3.7.9. Další přezdívky

Harvard, -a, m.

žák, který je na trojkách a říká: „K čemu mi to bude? Já půjdu na harvard!“

Zálesák, -a, m.

žák, který chce jít na lesnickou škol

Voják, -a, m.

žákův otec je vojákem

8.3.8. Jiná označení a výrazy

biflovat (se), nedok.

pracně, mechanicky (se) naučit

těž *šrotit, šprtat*

bichle, -e, ž.

tlustá/obsáhlá učebnice

boss, -e, m.

ředitel školy

těž *říd'a, šerif*

čumět, ned.

hanl. dívat se

domácák, -u, m.

domácí úkol

hajzl, -u, m.

vulg. záchod

hipec, -ce, m.

hip hop

interaktivka, -y, ž.

interaktivní tabule

jarňáky, -ů, pomn.

jarní prázdniny

kecflak, -u, m.

místo, kde se žáci setkávají se svými kamarády

též *kecplac*

kecplac, -u, m.

místo, kde se žáci setkávají se svými kamarády

též *kecplac*

maglajz, -u, m.

nepořádek

mučení, -í, s.

učení

opáčko, -a, s.

opakování učiva, písemná práce

opravka, -y, ž.

opravný termín nevydařené písemky

pakárna, -y, ž.

škola

též *ústav, vězení*

papyrus, -su, m.

papír

pitňák, -u, m.

pitný režim

písemka, -y, ž.

písemná práce

pololetka, -y, ž.

pololetní písemka

pololetky, -ek, pomn.

pololetní prázdniny

pracák, -u, m.

pracovní sešit

propka, -y, ž.

propisovací tužka, propisovačka

prófa, -y, m.

profesor

prolítz, dok.

s obtížemi postoupit do dalšího ročníku

propajda, -y, ž.

profesorka

přehazka, -y, ž.

přehazovaná

přepadovka, -y, ž.

nečekaná písemka, nenahlášený test

refec, -ce, m.

referát

repec, -ce, m.

opravná zkouška, reparát

rupnout, dok.

1. neuspět u zkoušení
2. propadnout, nepostoupit do dalšího ročníku

říd'a, -di, m.

ředitel školy

též *boss, šerif*

slohovka, -y, ž.

slohová práce

soft, -u, m.

softball

supl, -u, m.

nástěnka se suplováním

syslit si, nedok.

myslit si

šerif, -a, m.

ředitel

též *boss, říd'a*

šprtat (se), nedok.

pracně, mechanicky (se) naučit

těž *biflovat (se)*, *šrotit*

šrotit, nedok.

pracně, mechanicky (se) naučit

těž *biflovat (se)*, *šprtat*

tasit, nedok.

volat ke zkoušení

UHO, neskl., ž.

univerzální hnědá omáčka

ústav, -u, m.

škola

těž *pakárna*, *vězení*

vězení, -í, s.

škola

těž *pakárna*, *ústav*

vybika, -y, ž.

vybíjená

výzo, -a, s.

vysvědčení

žrádlo, -a, s.

expr. jídlo

Užité zkratky ve slovníku mluvy žáků

dok. = dokonavý vid

expr. = silně expresivní, citový výraz

hanl. = hanlivý výraz

m. = mužský rod

nedok. = nedokonavý vid

neskl. = nesklonné

pomn. = pomnožné jméno

příd. jm. = přídavné jméno

s. = střední rod

vulg. = vulgární, hrubý výraz

ž. = ženský rod

Další zkratky

ESČ = Encyklopedický slovník češtiny

PSJČ = Příruční slovník jazyka českého

PMČ = Příruční mluvnice češtiny

SNČ = Slovník nespisovné češtiny

SSJČ = Slovník spisovného jazyka českého

SSČ = Slovník spisovného jazyka českého pro školu a veřejnost

9. Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo zaznamenat a charakterizovat slovní zásobu žákovské mluvy. Všimli jsme si rovněž, zda se obsah žákovské mluvy vyvíjí – zda některá slova a slovní spojení jsou dlouhodobou součástí žákovské mluvy či se v ní vyskytují pojmenování zcela nová.

Na řešení tématu jsme pracovali v poměrně velkém časovém úseku let 2008–2010, kdy jsme ve školním prostředí prováděli výzkum formou dotazníků a řízených rozhovorů. Tento postup sběru materiálu jsme zvolili jednak proto, že jejich prostřednictvím bylo možné získat velké množství žákovské slovní zásoby, jednak také proto, že dnešní mládeži je bližší odpovídat spíše krátce na jasně formulované otázky, co a jak nazývá. Na základě tohoto výzkumu jsme shromáždili dostatečně reprezentativní vzorek žákovské mluvy (více než 500 pojmenování). Nasbíraný jazykový materiál jsme lexikograficky zpracovali a popsali. Žákovskou slovní zásobu jsme rozdělili celkem do sedmi sémantických okruhů: názvy vyučovacích předmětů, názvy známek, pojmenování a přezdívky učitelů (tento okruh jsme rozdělili na pojmenování učitelů a učitelek podle profese a na přezdívky učitelů a učitelek), názvy učebních pomůcek, vybavení a míst školní budovy, přezdívky spolužáků, jak mluví žáci o svých rodičích, jiná označení a výrazy. Každý z těchto okruhů jsme blíže charakterizovali. Do slovníku mluvy žáků základní školy jsme nezařadili výrazivo týkající se oslovování rodičů, neboť se přímo netýká školního prostředí. U přezdívek mezi spolužáky jsme se snažili vysvětlit motivaci jejich vzniku.

Výzkum potvrdil náš předpoklad, že mluva žáků základní školy obsahuje široké spektrum specifických jazykových prostředků celonárodního jazyka, kterých užívají žáci především v prostředí školy. Tato specifická jazyková vyjádření jsou motivována především odlišným postojem mladých ke světu kolem sebe. Též se potvrdil náš předpoklad, že v žákovské mluvě se uplatňuje vysoká míra expresivity. Nelichotivé a vyloženě záporně expresivní výrazy se však v nashromážděném materiálu vyskytovaly v omezené míře a v žákovské mluvě

převažovaly výrazy neutrální a kladně citově zabarvené.

Práce si též všímala, zda se obsah žákovské mluvy vyvíjí – zda některá slova a slovní spojení zůstávají stabilní či vznikají pojmenování nová. Proměnu obsahu žákovské mluvy jsme popsali na základě prostudování starších zdrojů mluvy žáků a jejich konfrontace se získaným materiálem. Zjistili jsme, že mluva žáků disponuje velikým množstvím nových i tradičních pojmenování, ale i názvy a slovními spojeními, které zastarávají nebo se už nepoužívají, čímž se potvrdil náš další předpoklad, že mluva žáků je značně variabilní. Tato variabilita žákovského výraziva vychází především ze skutečnosti, že školní prostředí je proměnlivé co do svého složení. Někteří žáci z něho odcházejí, jiní přicházejí, mluva žáků tedy obsahuje značnou vrstvu tradičního výraziva přijímaného mladšími od starších, ale obsahuje též vyjádření, která se přestávají používat a která se naopak objevují jako nová.

Na základě zkoumání získaného materiálu jsme došli k několika dalším podstatným závěrům týkajícím se mluvy žáků.

Při analýze nasbíraného materiálu jsme zaregistrovali několik základních tendencí, které se uplatňují v současném obohacování slovní zásoby žákovské mluvy.

Mluva žáků přebírá bez hláskových a tvarových změn výrazy ze spisovného jazyka,

- a) mění ale jejich význam, nejčastěji na základě metafory či metonymie – *Blesk, Ovce, Sluníčko*;
- b) nespokojuje se však s jejich méně výraznou hláskovou podobou, a proto ji různými způsoby tvoření mění – *pančelka, žákule, házeňák, zápisák*.

Pro tvoření nových slov je v žákovské mluvě charakteristické tvoření pomocí přípon. Nejčastěji tvoří žáci podstatná jména pomocí přípony –ák (*házeňák, zapisák, učitelák, troják, přírod'ák, děják*), velmi frekventované jsou přípony –ka, –ina, –ko (*učebka, posilka, němína, mátina, opáčko*), dále se objevuje odvozování příponou –árna (*šlichtárna, pakárna, drbárna*). K tvoření podstatných jmen vespolných se uplatňuje přípona –a (*říd'a, uča/úča, prófa*).

Vysokou oblibu v mluvě žáků mají různé formy komolení a krácení (*čeják, kancl, máta, opáčko, Osi, Sova, Štíp, úča*).

Velmi častá je v mluvě žáků univerbizace, nahrazování víceslovného pojmenování jednoslovným (*občanka, interaktivka, počítačovka, pitňák, hudebka, výtvarka*). Dále uplatňují

žáci v mluvě aktualizační snahy – jednou z možností, jak ozvláštnit mluvu, se stává užívání prvků z cizích jazyků, zejména z angličtiny (*Bigi, boss, King, šerif, Witch*). Časté je střídání českých a cizojazyčných slov.

Značnou část slovní zásoby tvoří přezdívky spolužáků. Přezdívky jsou velmi oblíbené, vznikají naprosto bezprostředně a velmi snadno pronikají do kolektivu. K základním příčinám jejich vzniku patří především snaha vyjádřit se výstižně, vtipně, originálně a úsporně. Proto poměrně často dochází v komunikaci k nahrazování dlouhých jmen a příjmení kratšími přezdívkami. Přezdívky mohou existovat různě dlouhou dobu podle toho, jakou oblibu má mezi mluvčími a především podle toho, jak přijme danou přezdívku její nositel. Nashromážděný materiál obsahuje velké množství zajímavých přezdívek spolužáků, které jsou součástí slovníku mluvy žáků základní školy. Potěšilo nás, že mezi přezdívkami převažují citově neutrální a kladně laděné přezdívky, naopak přezdívky, které pro svého nositele nevyznívají příliš negativně, nebo jsou dokonce vulgární, se objevily v omezené míře.

Přezdívky učitelů byly nejčastěji odvozené z příjmení nebo rodného jména či vymyšlené na základě vzhledu učitele. Objevila se mezi nimi i hrubá, vulgární slova, většina z nich byla spíše nadávkami. K nejčtetnějším skupinám těchto nadávkových oslovení patřila pojmenování odkazující na zvířata (*kráva, vůl*) a pojmenování vycházející z označení mentálních schopností člověka (*debil, imbecil, kretén*).

V jazyce žáků se objevují všechny znaky mluvy mládeže – expresivita, neformálnost, originalita, hravost a sklon k ironii. Žáci mohou v mluvě uplatnit svůj smysl pro humor, mají možnost projevit své pocity a názory. Chlapci a dívky se vyjadřují odlišně, u chlapců je více patrné užívání vulgarismů.

Domníváme se, že z hlediska praxe je práce na téma Mluva žáků základní školy přínosem. Toto téma je velmi zajímavé a podle našeho názoru bude i nadále předmětem odborného zkoumání. Věříme, že by naše práce mohla být podkladem pro další výzkumy v oblasti, ať už žákovského, či studentského sociolektu.

10. Prostudované knihy a časopisy

- Bečka, Josef Václav. *Slang a diference v běžně mluvené řeči*. Sborník přednášek z III. konference o slangu a argotu v Plzni 24.-27.1.1984. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1987.
- Brabcová, Radoslava. *Městská mluva v Brandýse nad Labem*. Praha: UK, 1973.
- Cuřín, František. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: SPN, 1977.
- Čechová, Marie a kol. autorů. *Čeština–řeč a jazyk*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-12-9.
- Dejmek, Bohumír. *Běžně mluvený jazyk (městská mluva) města Přebouče*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta, 1976.
- Ertl, Václav. *Z našich časopisů*. Naše řeč 8, roč. 1924, č.2, s. 58–60.
- Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2002. ISBN 80-7106-484-X.
- Hauser, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1986.
- Havránek, Bohuslav, Jedlička, Alois. *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1981.
- Hájková, Eva. *Pozdravy a oslovení v řeči pražských žáků mladšího školního věku*. Čeština doma a ve světě, 1999, ročník 7, č. 2, str. 81–86.
- Helus, Z. *Úvod do sociální psychologie*. Praha: PEDF UK, 2001. ISBN 80-7290-054-4.
- Hubáček, Jaroslav. *K aktuálnosti zkoumání sociolektů, zejména slangu*. Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7.-9.2.1995. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1995.
- Hubáček, Jaroslav. *K dnešnímu stavu studentského slangu*. Naše řeč, roč. 48, 1965, č. 2, s. 86–90.
- Hubáček, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1988.
- Hubáček, Jaroslav. *O českých slanzích*. Ostrava: Nakladatelství Profil, 1981.
- Hubáček, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: SPN, 1971.
- Hubáček, Jaroslav. *Výběrový slovník českých slangů*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-629-2.
- Hugo, Jan. *Slovník nespisovné češtiny*. Praha: Maxdorf, 2006. ISBN 80-7345-098-4.
- Chloupek, Jan. *O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny*. Naše řeč, roč. 52, 1969, č. 2-3, s. 141–153.
- Jaklová, Alena. *Budeme argot nově definovat?* Slovo a slovensost 1999, roč. 60, s. 291–300.
- Jaklová, Alena. *K výzkumu slangů*. Sborník z konference Spisovná čeština a jazyková kultura

1993. Praha: FF UK, 1995, s. 132-135. ISBN 80-85899-02-7.
- Jaklová, Alena. *Slangy a interkulturní komunikace*. Slovanské studie XIII - Studia Slavica XIII, č. 245/2009. Ostrava: FF OU, 2009, s. 77–79.
- Jančák, Pavel. *Frekvence hlavních hláskoslovných znaků v mluvě pražské mládeže*. Naše řeč, roč. 57, 1974, č. 4, s. 191–200.
- Kellner, Adolf. *Úvod do dialektologie*. Praha: SPN, 1954.
- Krátký, Radovan. *Hantýrka pro samouky*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-495-6.
- Křístek, Václav. *Poznámky k problematice argotu a slangů*. Slovo a slovesnost, roč. 34, 1973, č.1, str. 98–103.
- Mališ, O., Machová, S., Suk, J. *Současný český jazyk: Lexikologie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-718-Jílek, František. *Argot a slangy*. Československá vlastivěda, Díl III. Jazyk. Praha: Sfinx, 1934.
- Oberpfalcer-Jílek, František. *Jazykozpyt*. Praha: Jednota českých filologů, 1932.
- Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 2003. ISBN 80-7106-134-4.
- Příruční slovník jazyka českého*. Díl 1, A–J. Praha: Státní nakladatelství, 1935-1937.
- Příruční slovník jazyka českého*. Díl 5, S–Š. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1948-1951.
- Scheinostová, Alena. *Přezdívaní mezi mládeží*. Čeština doma a ve světě, 1999, roč. 7, č.2, str. 113–115.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1446-7.
- Slovník spisovného jazyka českého I*, A–G. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého II*, H–L. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého II*, M–O . Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého IV*, P–Q . Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého V*, R–S. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého VI*, Š–U. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého VII*, V–Y. Praha: Academia, 1989.
- Slovník spisovného jazyka českého VIII*, Z–Ž. Praha: Academia, 1989.
- Svoboda, Otakar. *Československý student mluví správně česky*. Český lid, roč. 24, 1924, s. 141–143.

- Suk, Jaroslav. *Několik slangových slovníků*. Praha: Inverze, 1993. ISBN 80-900632-9-2.
- Suk, Jaroslav. *Skupinová mluva a její výzkum*. Sborník přednášek z V. konference o slangu a argotu v Plzni 7.-9.2.1995. Plzeň: Pedagogická fakulta ZČU, 1995.
- Trávníček, František. *Úvod do českého jazyka*. Praha: SPN, 1958.
- Trost, Pavel. *O pražském argotizování*. Slovo a slovesnost, 1935, roč. I, str. 106–108.
- Trost, Pavel. *Argot a slangy*. Slovo a slovesnost, 1935, roč. I, str. 240–242.
- Zima, Jaroslav. *Expresivita slov v současné češtině*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1961.
- Žák, Jaroslav. *Študáci a kantoři*. Praha: Československý spisovatel, 1989. ISBN 80-202-0104-1.

Bakalářské, diplomové a rigorózní práce

- Antalovská, Kateřina. *Lezecký slang*. DP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2007.
- Havrlíková, Zdeňka. *Současná mluva mládeže v ruštině a češtině*. DP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2007.
- Hůlková, Radka. *Muzikantský slang*. DP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2005.
- Jirásková, Tereza. *Slovotvorné postupy ve vodáckém slangu*. BP, Pedagogická fakulta, Praha 2009.
- Klupalová, Petra. *Rybářský slang profesní*. DP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2006.
- Kvíčalová, Petra. *Přezdívky v dětském kolektivu*. RP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2010.
- Myšková, Martina. *Veslařský slang*. DP, Pedagogická fakulta UK, Praha 2006.

11. Internetové zdroje

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>

<http://psjc.ujc.cas.cz/>

<http://ssjc.ujc.cas.cz/>

<http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/>

<http://www.ujc.cas.cz/>

www.slangy.cz/

12. Resumé

Práce se věnuje současné mluvě žáků základní školy. V teoretické části práce hodnotí autorka dosavadní terminologii nestrukturních jazykových útvarů, vymezuje termín mluva žáků ve vztahu ke slangu a uvádí základní charakteristiku mluvy žáků a jejích nositelů.

Materiál, ze kterého vychází autorka při popisu slovní zásoby žákovské mluvy, byl získán prostřednictvím dlouhodobého výzkumu školního prostředí. Na základě zkoumání získaného materiálu došla autorka k několika podstatným závěrům týkajícím se mluvy žáků.

Mluva žáků zahrnuje specifická jazyková vyjádření, kterými chtějí žáci ukázat svůj osobitý vztah ke škole a světu kolem sebe. Nová slova, která vytvářejí, bývají odrazem toho, jak školu a to, co s ní souvisí, zažívají. Pro mluvu žáků je typická značná pojmenovací invence, uplatňuje se v ní řada pojmenovávacích postupů. Vedle tradičního odvozování je časté překrucování a mechanické krácení. Četné je i přenášení slovního významu, zejména metaforické a přejímání z cizích jazyků.

Žákovská slovní zásoba je značně variabilní, zahrnuje veliké množství nových i tradičních pojmenování, ale i názvy a slovní spojení, které zastarávají nebo se už nepoužívají. Tato variabilita žákovského slovníku vychází především ze skutečnosti, že školní prostředí je proměnlivé co do svého složení. Někteří žáci z něho odcházejí, jiní přicházejí.

V mluvě žáků se objevují všechny znaky jazyka mládeže – expresivita, neformálnost, originalita, hravost a sklon k ironii. Žáci mohou v mluvě uplatnit svůj smysl pro humor, mají možnost projevit své pocity a názory.

Slovní zásoba získaná výzkumem je pro přehlednost uspořádaná do slovníku, který je součástí práce a může do budoucna sloužit jako zdroj materiálu pro další zkoumání.

13. Summary

This work deals with contemporary speech elementary school pupils. The theoretical part of the author accesses the current terminology of unstructured language services, defines the term speech of students in relation to the slang and presents the basic characteristics of speech of pupils and their holders.

The material from which the author builds vocabulary to describe student speech, was acquired through long-term academic research environment. Based on the examination of the recovered materials, the author of several significant conclusions concerning the speech of students.

Speech students include specific language statement, which wants pupils to show their unique relationship with the school and the world around them. New words, they create, are a reflection of how the school and, upon it, are experiencing. For the speech of students is typical naming considerable ingenuity, applied in a number of her naming practices. In addition to the traditional derivation is a common distortion and mechanical reduction. Many is the transfer of meaning, especially metaphorical and acceptance of foreign languages.

Student vocabulary is highly variable and includes a large number of new and traditional names, but names and phrases are obsolete or do not. This variability pupil vocabulary derives mainly from the fact that the school environment is changing in terms of its composition. Some pupils go of it, others come.

The speech of pupils with language characters appear all youth – expressivity, informality, originality, playfulness and the inclination to irony. Students can use their sense of humor, to express their feelings and opinions.

Vocabulary obtained from the research is organized for easy reference to the dictionary, which is part of the work and may in future serve as a source of material for further investigation.

14. Klíčová slova

Expresivita

Mluva žáků

Přezdívka

Slang

Slovník

Sociolekt